

*Vaidotas Urbelis**

Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas

JAV didžiosios strategijos kaita ir jos pasekmės Lietuvai

Po NATO ir Europos Sąjungos plėtros Lietuva susiduria su nauju iššūkiu: nustatyti naujus užsienio ir saugumo politikos tikslus, peržiūrėti senus prioritetus, juos pritaikyti prie naujų geostrateginės aplinkos realijų. Santykiai su JAV, kaip pačia stipriausia pasaulio valstybe, taip pat turi pereiti į naują etapą. Tai diktuoja tiek Europoje, tiek Amerikoje besikeičiantis pasaulio bei iš jo kylančių grėsmių supratimas. Pastarasis aspektas – kaip, žiūrint iš Vašingtono, atrodo Lietuvos vaidmuo Europoje ir pasaulyje, kaip Lietuva gali prisidėti prie JAV užsienio politikos tikslų įgyvendinimo ir kokie bendri iššūkiai laukia abiejų valstybių – pagrindinis šio straipsnio akcentas.

XX amžius pasaulio istorijoje bus žinomas kaip Amerikos hegemonijos ir dominavimo amžius. Pasaulio žemėlapis tiek Europoje, tiek Azijoje, tiek Afrikoje per šimtmetį nusidažė kitomis spalvomis, ir tik vienintelis Amerikos žemynas išvengė revoliucinių permainų, o galingiausia jos valstybė – JAV – tapo šio stabilumo garantu. Per pastarąjį šimtmetį Amerikos strategija išoriškai mažai pasikeitė – joje darniai susipynė senosios tradicijos ir naujos idėjos.

Rugsėjo 11 d. teroristiniai išpuoliai pridėjo naują matmenį prie šimtmečiais besiformavusio grėsmių supratimo. Pirmą kartą JAV buvo atakuota jos pačios teritorijoje, o asimetrinis atsakas tapo JAV strategijos pagrindiniu elementu. Pirmą kartą po Šaltojo karo pabaigos susiformavo ryškus priešų įvaizdis, aiškiai įvardinta nauja grėsmė ir skirti didžiuliai resursai su ja kovoti. Pasikeitus JAV interesų supratimui, strateginėms koncepcijoms bei grėsmių analizei pakito JAV požiūris į tam tikrus regionus ir valstybes, partnerius ir priešus¹.

Lietuva tiesiogiai patiria besikeičiančio JAV grėsmių ir nacionalinių interesų supratimo pokyčius – karinė pagalba, NATO plėtra, sustiprėjo politiniai kontaktai – visa tai simbolizuoja JAV politikos Lietuvos atžvilgiu kaitą. Šie pokyčiai – dvipusio proceso pasekmė. Visų pirma pasikeitė JAV pasaulio supratimas ir požiūris į Europos valstybių vaidmenį JAV globalinėje strategijoje. Europa nebėra konflikto zona kaip buvo Šaltojo karo metais. Pagrindinės grėsmės JAV saugumui slypi kitose pasaulio dalyse, į kurias ir nukreiptas pagrindinis JAV užsienio politikos dėmesys.

* *Vaidotas Urbelis* - Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto dėstytojas. Adresas: Vokiečių 10, 2001 Vilnius, tel. 8-698-11348, e-paštas: vaidotas@post.omnitel.net

¹ Žr. The National Security Strategy of the United States of America. September 2002.

Antra, Lietuvos ir kitų regiono valstybių politiniai, ekonominiai ir kultūriniai laimėjimai didina Amerikos susidomėjimą regionu. JAV reikalingi sąjungininkai siekiant išlaikyti dominavimą Europoje ir pasaulyje bei kovoti prieš naujo tipo grėsmes kaip terorizmas.

Pokyčiai JAV globalinėje strategijoje kelia daugybę svarbių klausimų tiek akademinėi visuomenei, tiek sprendimų priėmėjams daugelyje pasaulio šalių: koks bus JAV vaidmuo Europoje ateityje, kokį vaidmenį JAV skirs Lietuvai ir kitoms regiono valstybėms, kokių priemonių Lietuva turi imtis, siekdama užtikrinti amerikiečių paramą, siekiant savo geostrateginių tikslų.

Šiame darbe pirmiausia bus siekiama nustatyti, kokie yra globalūs JAV užsienio politikos interesai ir kokią vietą jų įgyvendinimo strategijoje užima Lietuva, Baltijos valstybės bei regionai, kuriems jos priklauso. Lietuva ir kitos šalys geostrateginiu požiūriu priklauso dviems regionams, visų pirma Šiaurės Europos regionui, kuris vienija šiaurinę išplėstos Europos Sąjungos dalį. Tuo pačiu kartu su kitomis V 10 šalimis mus vienija tas pats noras užsitikrinti savo saugumą tampant NATO dalimi ir gaunant JAV saugumo garantijas. Šioms šalims apibūdinti prigijo Vidurio ir Rytų (VR) Europos regiono sąvoka. Po narystės NATO ši bendra identifikacija greičiausiai po truputį nyks, užleisdama vietą šiaurietiškam identitetui.

Center for Strategic and International Studies (CSIS) ir Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto (TSPMI) rengtoje Lietuvos užsienio politikos Baltojoje knygoje naudojamas kitas terminas – Baltijos–Vidurio Rytų Europos regionas. Autoriai tvirtina, kad „Vidurio Europos ir Baltijos regionai persidengia tiek istorinės patirties, tiek kontinentinio identiteto, kultūrinio savitumo, politinės evoliucijos ir ekonominės plėtros prasme“². Baltijos–Vidurio Rytų Europos regiono sąvoka faktiškai sutampa su VR ir Šiaurės Europos sąvoka, išskyrus, kad pastaroji neapima šiaurės vakarinės Rusijos dalies. Dėl skirtingos Rusijos šiaurės vakarinės dalies ir kitų regiono valstybių geostrateginių orientacijų, šiame darbe bus naudojama VR ir Šiaurės Europos sąvoka.

Lietuvos geopolitinė orientacija turi daugybę bendrų bruožų tiek su Šiaurės Europos, tiek su VR Europos valstybių vykdoma politika. Lietuvos analizė, kai ją suvokiame kaip dviejų regionų valstybę, leidžia plačiau pažvelgti į jos vietą globalioje JAV strategijoje ir nustatyti JAV interesus Lietuvos atžvilgiu kaip Europos valstybės, susieti jos interesus su globaline JAV vykdoma politika bei karu prieš terorizmą. Ypatingai didelė reikšmė bus skiriama NATO vaidmeniui, kadangi ši organizacija yra pagrindinis JAV politikos įrankis tiek Europoje, tiek Baltijos jūros regione, tiek Baltijos šalyse.

JAV globali saugumo strategija

JAV didžioji strategija iki šiol yra istorinių tradicijų kaip Monroe doktrinos ir naujų idėjų samplaika. Iki Pirmojo pasaulinio karo JAV įtaka Europos žemyne buvo minimali. JAV resursai buvo riboti, o politinė valia kištis į kitų regionų likimą, išskyrus Lotynų Amerikos, neegzistavo.

² Center for Strategic and International Studies (CSIS), Institute of International Relations and Political Science, Vilnius, *Lithuania's Security and Foreign Policy White Paper*, 2002, 1–3.

Po Pirmojo pasaulinio karo Amerika tęsė neoizoliacinizmo politiką. W. Wilsono žymiausias kūrinys „Tautų lyga“ pasirodė nepriimtina Kongresui. Kariuomenė, kuri stipriai išaugo 1917–1918 metais buvo visiškai demobilizuota, „buvo iškelti siūlymai panaikinti jūrų pėstininkų pajėgas, kiti stebėjosi Valstybės departamento reikalingumu. Slaptas biuras, užsiimantis užsienio valstybių naudojamų slaptų kodų dešifravimu, buvo panaikintas. Užsienio prekybos dalis lyginant su BVP sumažėjo“³.

Izoliacionistinė Amerikos politika slėpė didžiulį šalies potencialą ir įtaką, kuri buvo panaudota Antrojo pasaulinio karo metu. Tuomet JAV turėjo ne tik galią, bet ir politinę valią prisiimti lyderystės našta. W. Pfaffo nuomone, T. Roosvelto pažiūros buvo intervencionistinės, o karas, jo manymu, turėjo parodyti amerikiečių nacijos galybę. Nors oficialiai jis pasisakė prieš karą su Vokietija, tačiau, kaip parašė laiške vienam draugui: „aš nelabai smulkmenišką – galima kariauti ir su Ispanija, jei nieko geresnio nebus pasiūlyta“⁴.

Antrasis pasaulinis karas simbolizavo izoliacionizmo politikos pabaigą. JAV tampa globaliai veikiančia valstybe, turinčia interesų visuose pasaulio kampeliuose. Jos strateginis tikslas – užtikrinti savo interesų įgyvendinimą – buvo įprasmintas vėliau susiformavusiose doktrinos.

Po Antrojo pasaulinio karo SSRS išplėtė savo įtaką Rytų Europoje ir toliau skverbėsi visomis kryptimis. Kaip atsaką į tai, JAV Eurazijoje sudarė valstybių blokus nukreiptus prieš tokią ekspansiją ir garantuojančius JAV įtaką svarbiuose regionuose. P. Taylor žodžiais: „Jei SSRS buvo kaip fortas, tai geriausias elgimosi su juo atvejis yra jį apsupti ir uždėti spaudą. Politiniu žargonu tai žinoma kaip sulaikymo (angl. *containment*) politika, tai yra antisovietinių blokų žiedo sukūrimas, kaip NATO Europoje, CENTO Vakarų Azijoje ir SEATO Rytų Azijoje“⁵. 1945 m. Dž. Kennanas paskelbė, kad JAV turi siekti, kad į rusų rankas nepatektų trys strategiškai svarbūs regionai: Jungtinė Karalystė, Reino žemuma ir Japonijos salos.⁶ Taigi JAV strategija aiškiai geografiškai apibrėžė ribas, kur sovietų buvimas buvo nepageidaujamas, o kišimasis į regiono valstybių reikalus turėjo sulaukti JAV karinio atsako.

Dvipolėje pasaulio sistemoje JAV siekė dominuoti. JAV strategija, pasak Ch. Layne, nebuvo nukreipta vien tik prieš SSRS, nes tokiu atveju, jau vėliau, po SSRS subyrėjimo, JAV būtų pasitraukusi iš Europos, o NATO būtų atėjęs galas. JAV tolimėnis buvimas Europoje įrodo, kad SSRS faktorius JAV strategijoje vaidino mažesnę vaidmenį, negu buvo iki šiol manoma.⁷ Net ir egzistuojant dipolei sistemai Šaltojo karo metais, JAV vadovavosi samprata, kad ji užtikrina savo saugumą ne siekdama palaikyti globalų galios balansą, bet dominuodama bei siekdama hegemonijos.

JAV rėmėsi nuostata, kad saugumas pirmiausia remiasi karine galia, todėl geriausia būti pirmaujančia valstybe. Po SSRS žlugimo JAV saugumo saitai su Australija, Taivaniu, Korėja, Turkija ir kitomis sąjungininkėmis nė kiek nesumažėjo. Do-

³ Kennedy P. „The Next American Century?“, *World Policy Journal*, Spring 1999, Vol.16, Issue 1, 53–54.

⁴ Pfaff W. „The Question of Hegemony“, *Foreign Affairs*, Jan/Feb 2001, Vol.80, Issue 1, 221–233.

⁵ Taylor P. *Political Geography. World Economy, Nation–State And Locality*. 3th ed., New York: Wiley, 1993, 59.

⁶ Уткин Б. Н. *Американская стратегия для XXI века*, Москва, Логос, 2000, 13.

⁷ Layne Ch. „Rethinking American Grand Strategy: Hegemony or Balance of Power in the Twenty–First Century?“, *World Policy Journal*, Vol. 15, Issue 2, Summer 1998, 8–28.

minavimo siekis, kaip pagrindinis JAV strategijos elementas, išliko ir po Šaltojo karo pabaigos – keitėsi tik jo formos ir įgyvendinimo būdai. Visų pirma JAV ir toliau, net ir po teroristinių aktų, didžiausią reikšmę teikia kariniam atsakui į grėsmes savo saugumui. JAV siekia išlaikyti karinį buvimą visose pasaulio dalyse bei būti technologškai pranašesne už konkurentus.

Antra, JAV siekia išlaikyti savo dominavimą nė viename kontinente neleidama susidaryti konkuruojančiai jėgai ar koalicijai, kuri galėtų tapti tuo, kuo seniau buvo SSRS. Geografiškai, kaip ir anksčiau, pagrindinis JAV politikos objektas išliko Eurazija. Kaip sako Z. Brzezinsky, Eurazija yra pati politiškai aktyviausia ir dinamiškiausia planetoje. Neskaitant JAV, šešios didžiausios ekonomikos ir šešios daugiausiai išlaidų gynybai skiriančios valstybės yra Eurazijoje. Tik šiame kontinente yra valstybių, kurios pajėgios mesti iššūkį JAV hegemonijai. JAV tikslas – neleisti šiame regione įsivyrauti priešiskai JAV koalicijai⁸.

Ch. Layne nuomone, „geografiškai ši [dominavimo] strategija ir dabar identifikuoja Europą, Rytų Aziją ir Persų įlanką kaip regionus, kurie JAV turi strateginę reikšmę. Europa ir Rytų Azija yra svarbūs dėl to, kad jose gali iškilti hegemonas, galintis mesti iššūkį JAV, o Persų įlanka svarbi dėl savo naftos resursų“⁹. Amerikos saugumo garantijos Vokietijai ir Japonijai yra vienos svarbiausių JAV strategijos Europoje ir Rytų Azijoje elementų. Suteikdama garantijas, JAV įsipareigoja ginti šių šalių interesus, tuo pačiu neleidama (nesuteikdama preteksto) šioms šalims siekti didžiosios galybės statuso. Ch. Layne nuomone, Vašingtonas norėjo matyti stiprią Europą ir stiprią Japoniją, tačiau jos neturėjo būti tiek stiprios, kad galėtų mesti iššūkį pačiai Amerikai. Ypatingai ją neramina Vokietijos iškilimas, kuris gali kelti grėsmę JAV hegemonijai Europoje.¹⁰

Straforo korporacijos nuomone, „JAV kovojo per abu pasaulinius karus siekdama vieno tikslo – sutrukdyti Eurazijoje įsivyrauti vienam galios centrui. Logika paprasta – jei vienam centrui leisime manipuliuoti visais žemyno resursais, tai galios balansas dramatiškai pasisuks prieš JAV. Antrojo pasaulinio karo metu, matydama Vokietijos ir Japonijos sąjungos pavojingumą, JAV įsikišo, tiesa, tik paskutiniu momentu. Šaltojo karo metu JAV jau buvo pasimokiusi iš savo klaidų, tad iš karto nusprendė, kad, norint išlaikyti galios balansą Europoje, reikia įsikišti ir pakreipti įvykius sau naudinga linkme“.

Trečias, ne mažiau svarbus JAV globalios strategijos bruožas – palaikyti liberalią pasaulinę ekonomiką, kuri, G. J. Ikenberry žodžiais, „pagrįsta institucionalizuotais rinkos demokratijų politiniais santykiais“¹¹. Tokia strategija turi ir geostrateginių tikslų. JAV vyrauja nuostata, kad „atvira prekyba, demokratija ir tarptautinės institucijos palaiko viena kitą. Taisyklėmis grįsta tarptautinė tvarka, ypatinai, jei tai tvarkai vadovauja Amerika, geriausiai gintų JAV interesus“.¹² Tarptautinė ekonominė sistema tapo alternatyva galios varžyboms ir konfrontacinių blokų kūrimui pasaulyje. Tokia strategija sukūrė bendradarbiavimo viziją, pagrįstą bendromis vertybėmis, tradicijomis ir stabilumu, kur visi dalyviai turi naudoti iš buvimo pasaulinės sistemos dalimi.

⁸ Бжезинский З. *Великая шахматная доска*. Москва, Международные отношения, 2001. 43–48.

⁹ Layne (note 7).

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ Ikenberry G. J. „America’s Imperial Ambition“, *Foreign Affairs*, Sept/Oct 2002, Vol. 81, Issue 5.

¹² *Ibidem*.

Apibendrinant – Eurazijoje JAV vykdo hegemonijos per galios balansą politiką, kurios elementai susisieji vieni su kitais įvairiuose lygiuose:

- *Globaliniu mastu*, JAV išlaiko *hegemoninę politiką* ir neleidžia iškilti priešinkams Eurazijos kontinente ar susidaryti plačiai antiamerikietiška koalicijai. Nauda, gaunama iš dalyvavimo tarptautinėje ekonominėje sistemoje, sukuria valstybių interesą išlaikyti šios sistemos egzistavimą bei mažina galimybę mesti iššūkį JAV dominavimui.

- *Regioniniu mastu*, stabilumas trijose strateginėse teritorijose (Europa, Rytų Azija, Artimieji Rytai) užtikrinamas *regioninio galios balanso* pagalba. Šiuose regionuose siekiama neleisti iškilti dominuojančiai valstybei ar susidaryti antiamerikietišku valstybių koalicijai. Europoje galios balansas užtikrinamas išlaikant NATO ir saugumo garantijas Vokietijai, o Azijoje – garantijas Pietų Korėjai, Japonijai ir Taivaniui. Artimųjų Rytų regione siekiama neleisti iškilti valstybei, kuri būtų pajėgi dominuoti regione ir galėtų sutelkti kitas musulmoniškas valstybes į antiamerikietiška koalicija, nesvarbu, ar tai būtų Irakas, Iranas, Saudo Arabija, Egiptas ar Libija.

Strategija po Šaltojo karo – interesų paieškos

JAV didžioji strategija gana aiškiai nustatė globalinius politikos tikslus, kurie pagrįsti subalansuoto dominavimo koncepcija. Tačiau regioniniu lygiu JAV interesai nebuvo aiškiai suformuluoti. Jei seniau išoriniai veiksniai, konkrečiai SSRS grėsmė, lėmė JAV užsienio politikos formavimą, tai po Šaltojo karo pabaigos ji tapo vidaus politikos – pramoninių, etninių ir kitų interesų grupių, vidaus politinių koalicijų išvestine.

Kaip pasakė S. Huntingtonas, „neturėdami nacionalinio identiteto jausmo, amerikiečiai nesugeba tiksliai apibrėžti savo nacionalinių interesų. Dėl šios priežasties jos užsienio politikoje dominuoja subnacionaliniai komerciniai interesai ar transnacionaliniai ir nenacionaliniai etniniai interesai“.¹³ Po Šaltojo karo pabaigos išorinio priešio nebuvimas trukdė konkretizuoti JAV užsienio politikos prioritetus. Jungtinio štabo viršininkas, vėliau tapęs JAV valstybės sekretoriumi, generolas C. Powellas taip apibūdino situaciją: „I’m running out of demons. I’m running out of enemies. I’m down to Castro and Kim Il Sung“¹⁴.

JAV globalinėje strategijoje pagrindinė problema buvo aiškiai nesuformuluoti konkretūs veiklos prioritetai. Nors ir siekdama dominuoti, JAV administracija nesugebėdavo aiškiai nustatyti konkrečių tikslų bei įgyvendinti nuoseklią politiką tam tikrų regionų atžvilgiu. J. Nye analizė rodo, kad, pavyzdžiui, „JAV veiksmai, kaip intervencijos Somalyje ar Haiytyje, buvo daugiau CNN efekto, o ne JAV interesų išraiška“¹⁵. Keitėsi požiūris ir į Rusiją; nors pagrindinis principas liko tas pats – skatinti demokratijos plėtrą ir stabdyti masinio naikinimo ginklų plitimą – tačiau daugybė lėšų buvo leidžiama programoms, nesusijusioms su prioritetinėmis problemomis, finansuoti.

¹³ Nye J. „Redefining the National Interest“, *Foreign Affairs*, Jul/Aug 1999, Vol. 78, Issue 4, 22–23.

¹⁴ Waltz K. „*The Balance of Power and NATO Expansion*“, University of California, Berkeley, Center for German and European Studies, Working Paper 5.66, 1998.

¹⁵ Nye, (note 13), 24–27.

W. Perry ir A. Carteris yra pasiūlę kaip reiktų grupuoti grėsmes JAV saugumui.¹⁶ Viršuje būtų „A sąrašas“, kur būtų įtrauktos grėsmės, keliančios pavojų JAV egzistencijai, kaip, pavyzdžiui, buvusios SSRS grėsmė. Antrasis „B sąrašas“ apimtų labai svarbias, bet ne egzistencines grėsmes, pavyzdžiui, Iraką ar Šiaurės Korėją. Galiausiai į „C sąrašą“ būtų įtrauktos kitos svarbios grėsmės kaip Somalis, Kosovas, Bosnija, Ruanda ar Haitis.

J. Nye nuomone šokiruoja tai, kad „C sąrašo“ grėsmės dominuoja JAV politikoje. W. Perry ir A. Carteris manė, kad taip atsitiko dėl „A sąrašo“ tipo grėsmių išnykimo. Kita priežastis, J. Nye nuomone, yra ta, kad „informaciniame amžiuje“ „C“ grėsmės yra žiniasklaidos dėmesio centre. Dramatiški kenčiančių žmonių portretai televizoriaus ekrane geriau patraukia žiūrovų dėmesį, nei lėtas Rusijos „veimarizavimas“, Kinijos hegemonizmo didėjimas, ar aljanso su Japonija būtinybė.¹⁷ Dėl to JAV politika regionuose, kur ji neturi didelio intereso, tapdavo sunkiai prognozuojama ir neretai rodydavo vidines kovas Amerikos administracijoje. Svarbūs ir daug diskusijų sukėlę sprendimai – NATO plėtra, Kyoto protokolas, ABM sutartis ir požiūris į ginklų kontrolės mechanizmus, Tarptautinio baudžiamojo teismo statusas tapdavo vidinių žaidimų objektu, o ne JAV nacionalinių interesų išraiška. Tokia situacija turėjo svarbių pasekmių VR ir Šiaurės Europos regionams – JAV politika jų atžvilgiu pasižymėjo nenuoseklumu, o parama regiono valstybėms atspindėdavo jų galimybes mobilizuoti politinę paramą pačioje JAV viduje. Išorinės problemos rodė besą tik nereikšmingi tolimų įvykių atgarsiai. Tai tęsėsi iki 2001 m. rugsėjo 11 dienos.

Antiterorizmas – naujas dominavimo etapas

Teroristiniai išpuoliai turėjo didžiulių pasekmių tarptautinei politinei sistemai. Visų pirma tai sustiprino JAV pasiryžimą dominuoti pasaulyje, JAV neatsitraukė į izoliacionizmą, kaip buvo baiminamasi, G. W. Bushui atėjus į valdžią. Netgi atvirksčiai, dėl tarptautinio terorizmo pobūdžio, JAV sustiprėjo politinė valia bandyti veikti pasaulyje vykstančius procesus ir tam panaudoti milžinišką ekonominį ir karinį potencialą.

Naudojant W. Perry ir A. Carterio terminologiją, JAV atsirado „A“ tipo grėsmė, kuri sutelkė JAV politinį elitą. Jei iki šiol užsienio politika likdavo marginaline problema, tai dabar išoriniai faktoriai tapo svarbia JAV vidaus politikos sudedamąja dalimi. Konkretizavus JAV užsienio politikos prioritetus, JAV politika tapo aiškesnė ir labiau nuspėjama.

JAV administracijos kova prieš terorizmą paskelbta užsienio politikos prioritetu. JAV vykdė karinę kampaniją Afganistane, kuri ateityje gali persimesti ir į kitas šalis. Iraną, Iraką, ir Šiaurės Korėją G. W. Bushas paskelbė blogio ašies valstybėmis ir pažadėjo imtis visų priemonių šiam blogiui neutralizuoti. Siekdama apsiginti nuo balistinių raketų, JAV nutraukė Priešraketinės gynybos sutartį ir metė didžiulius resursus kurti priešraketinės gynybos skydą.

JAV atsakas į teroristines atakas (tiek slypintis ekonominis ir karinis potencialas, tiek valia veikti) parodė jos galimybę vienašališkai vienu metu projektuoti galią į daugelį pasaulio regionų bei dar labiau sustiprino JAV pozicijas pasaulio politikoje. S. Brookso ir W. Wohlfortho skaičiavimais, JAV karinis pranašumas yra

¹⁶ *Ibidem.*

¹⁷ *Ibidem.*

toks ryškus, kaip niekada anksčiau: JAV gynybai išleidžia daugiau nei kitos 15–20 didžiausių karinių galybių kartu. JAV turi branduolinį pranašumą, geriausias oro pajėgas ir laivyną, galintį projektuoti galią po visą pasaulį. JAV sėkmingiausiai pritaiko karinėms technologijoms naujausius komunikacijos pasiekimus ir turi galimybes preciziškai tiksliai atakuoti taikinius visame pasaulyje. JAV išleidžia gynybos moksliniams tyrimams daugiau nei kitos šešios šalys kartu. Visą šį pranašumą JAV turi išleisdama gynybai tik 3,5 procento nuo BVP¹⁸.

Toks JAV dominavimas S. Brookso ir W. Wohlfortho nuomone, tegali būti sulyginamas su JAV dominavimu Antrojo pasaulinio karo pabaigoje. „Jokia kita galia pasaulio istorijoje savyje netelkė tokios dalies pasaulio bendrojo produkto, investicijų ir išlaidų naujosios technologijoms“¹⁹. 1999 m. JAV gavo trečdalį pasaulio tiesioginių užsienio investicijų bei leido moksliniams tyrimams daugiau nei septynios po jos sekančios valstybės kartu²⁰.

Vertybinis dominavimas lieka viena iš JAV galios sudedamųjų dalių. C. Rice *Foreign Policy* žurnale išspausdintame programiniame respublikonų užsienio politikos straipsnyje be jokios autoironijos tvirtina, „JAV vertybės yra universalios. Žmonės nori sakyti tai, kas jiems patinka, garbinti tai, ką nori ir rinkti tuos, kurie juos valdys. Šias vertybes lengviausia pasiekti, kai tarptautinis balansas yra tų pusėje, kurie šias vertybes išpažįsta“²¹. JAV daug labiau ėmė skatinti demokratijos raidą kituose žemynuose.

VR ir Šiaurės Europos regionams ypatingai svarbus yra vertybių reikšmės sustiprėjimas JAV užsienio politikoje po rugsėjo 11 d. teroristinių aktų. Iki to laiko amerikiečiai mažai kreipė dėmesio į kultūrinius, religinius, kalbinius žmonių skirtumus. Amerika buvo tarsi didelis katilas, kuriame tie skirtumai susimaišydavo ir išnykdavo, todėl amerikiečiams buvo sunku suprasti, kodėl taip neturėtų atsitikti ir kitur. Teroristų paieška ir aiški jų sąsaja su islamo fundamentalizmu bei paieška atsakymo į klausimą, kodėl tie žmonės užpuolė Ameriką?, apvertė daugelį anksčiau egzistavusių iliuzijų aukštyn kojomis. Mažai tikėtina, kad teroristai sprogdindami dangoraižius turėjo geostrateginių interesų. Jie puolė dėl to, kad jų priešininkai mąstė kitaip, išpažino kitas kultūrinės vertybes, turėjo kitokį pasaulio supratimą.

Todėl panašias, „amerikietiškas vertybes“ išpažįstančios šalys tapo dar vertingesnėmis sąjungininkėmis, o vertybių sklaida – dar vienu frontu prieš terorizmą. Nors ir būdama viena iš JAV dominavimo sudedamųjų dalių, vertybių plėtra kartu su tradicine geopolitine logika tampa vis svarbesniu argumentu, priimant svarbius VR ir Šiaurės Europos regionams sprendimus.

Politinis, ekonominis, vertybinis ir karinis dominavimas leidžia S. Brooksui ir W. Wohlforthui teigti, kad „JAV dominavimas savo visapusiškumu skiriasi nuo kitų dominavimo etapų. Nei Prancūzija, nei Didžioji Britanija, nei jokia kita pasaulio imperija nėra lenkusi savo konkurenčių visais kriterijais: tiek ginklais, tiek ekonomika, tiek masine kultūra, tiek naujausiomis technologijomis. Visi ankstesni hegemonai tu-

¹⁸ Brooks S., Wohlforth W. „American Primacy in Perspective“, *Foreign Affairs*, July/August 2002. Vol. 81, Iss. 4.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ Рогов С. Доктрина Буша и перспективы Российско-Американских отношений. Вашингтон стремится не допустить появления в XXI веке равного США по силе противника, Независимое военное обозрение, N. 14, 05 04 2002, 9, http://nvo.ng.ru/concepts/2002-04-05/1_doctrine.html

²¹ Rice C. „Promoting the National Interest“, *Foreign Affairs*, Jan/Feb 2000, Vol. 79, Issue 1, 45–62.

rėjo sritis, kur jų dominavimas buvo lengvai pažeidžiamas, o konkurentai galėjo mesti iššūkį hegemoninei valstybei²². JAV nesimato požymių, kad dominavimas turėtų neigiamų pasekmių jos vidaus stabilumui. Jai pasisekė išvengti to, ką P. Kennedy knygoje „*Rise and Fall of Great Powers*“ vadina *imperial overstretch* (angl.) – JAV ekonominio augimo prognozės daug žada, investicijos didėja, o karinis biudžetas pastoviai auga.

Tarptautinėje sistemoje nusistovi ir stiprėja stabili vienpolė struktūra, kur nė viena valstybė negali ir neturi išteklių mesti iššūkio dominuojančiai galybei. JAV dominavimas toks akivaizdus, kad pasak C. Rice, „žvelgiant iš teorinių pozicijų, realistai pasakytų, kad, kaip atsvara prieš JAV dominavimą, turėtų susidaryti priešišku valstybių koalicija. Tačiau dabar vyksta atvirkščiai – kitos valstybės stengiasi kurti produktyvius bendradarbiavimo santykius su JAV“²³.

JAV dominavimas atsispindi ir bandomose formuoti naujose doktrinosė. Štai R. Hasso, JAV valstybės departamento Politikos direktoriaus, nuomone, sulaikymo (angl. *containment*) didžiąją strategiją pakeičia įpareigojančio suverenumo (angl. *limited sovereignty*) doktrina. „Suverenumas reiškia įsipareigojimus. Pirma, nežudyk savų žmonių. Antra, neremk teroristų. Jei vyriausybė nesugeba įvykdyti šių reikalavimų, tai ji praranda tam tikrus suverenumo teikiamus privalumus“²⁴.

Stratfor žiniomis, antiteroristinės kampanijos metu JAV Gynybos sekretorius D. Rumsfeldas suteikė JAV specialiosioms pajėgoms teisę atlikti operacijas tų valstybių teritorijose, kurių vyriausybės atsisako bendradarbiauti su JAV²⁵. Slaptos operacijos gali būti atliekamos net neinformuojant tos šalies vyriausybės, jeigu pastaroji atsisako bendradarbiauti su JAV administracija.

Panašūs pareiškimai ir veiksmai aiškiai demonstruoja JAV hegemonijos didėjimo laipsnį, kai vienas iš pagrindinių tarptautinės teisės principų yra skirtingai traktuojamas, remiantis kitaip suprantama suverenumo doktrina bei JAV užsienio politikos prioritetais. Nauji pokyčiai rodo, kad JAV turi pakankamai valios ir galios, kad galėtų siekti savo politikos interesų tam tikros valstybės atžvilgiu, neatsižvelgdama į kitų valstybių interesus, kartais net prieš viso pasaulio valią, kaip tai atsitiko, pasitraukiant iš ABM sutarties ar atsisakant ratifikuoti Kyoto protokolus.

Europa JAV strategijoje

Iš strategiškai svarbių regionų JAV globalinėje strategijoje Europai yra teikiama didžiausia reikšmė. Tokia JAV nuostata išreiškia tiek geopolitinį, tiek vertybinį jos politikos matmenį. 2002 m. priimtoje JAV nacionalinio saugumo strategijoje sakoma, kad moderniam pasaulyje „egzistuoja mažai ilgalaikių darbų, kuriuos JAV galėtų atlikti viena, be savo sąjungininkų Kanadoje ir Europoje [...]. Europa taip pat yra dviejų svarbiausių tarptautinių organizacijų – NATO ir ES – vieta“²⁶. Europa suvokiama kaip demokratinų vertybių židiny, pagrindinis Amerikos sąjungininkas,

²² Brooks, Wohlforth (note 18).

²³ Lemann N. „The Next World Order: The Bush Administration May Have a Brand-new Doctrine“, *The New Yorker*, (žiūrėta 2002 04 01).

²⁴ Ikenberry (note 11).

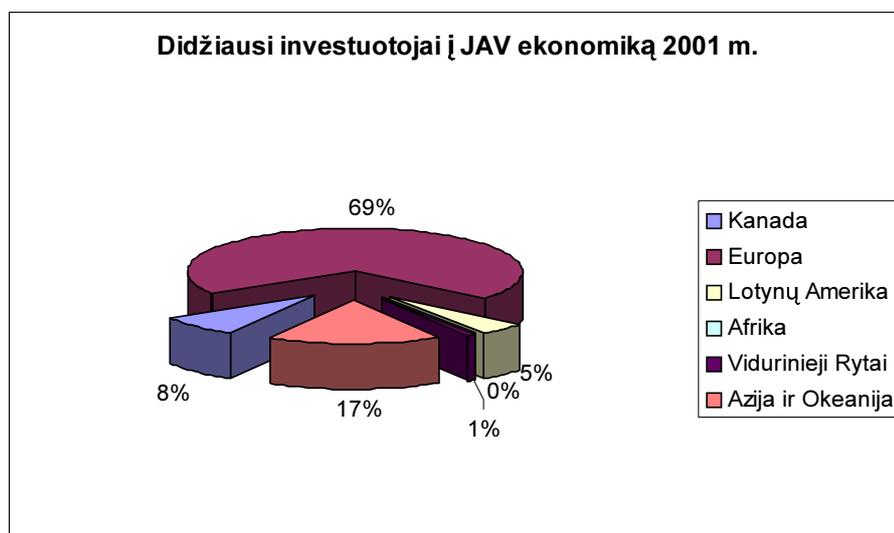
²⁵ Strategic Forecasting *Rumsfeld Pushes the Envelope with Forces Proposal*, Global Intelligence Update, (žiūrėta 2002 08 12), <http://www.stratfor.com>

²⁶ *The National Security Strategy of the United States of America*, September 2002, 25.

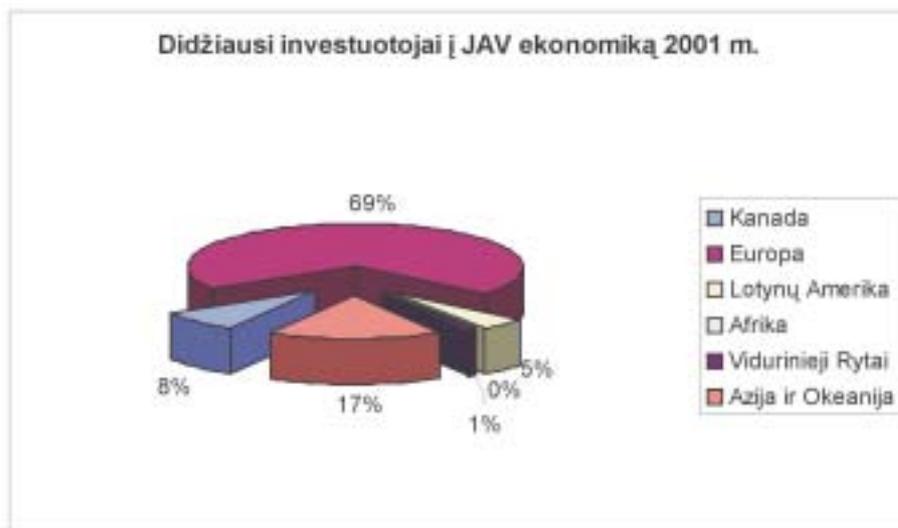
įgyvendinant didį žmonių projektą, pavadinta demokratija.

Europa išlieka svarbiausia JAV sąjungininkė įvairiais aspektais: kultūra, karišomis pajėgomis, ekonomika. Tačiau sąjungininkės statusas nereiškia, kad Europa turi kelti grėsmę Amerikos dominavimui. JAV tikslas – pakankamai stipri Europa, kad būtų gera sąjungininkė, bet ne per daug stipri, kad galėtų kelti sąlygas Amerikai ir dominuoti globaliniame galios žaidime.

Ekonominiu požiūriu Europa išlieka svarbia JAV prekybos partnere ir didžiausia investuotoja į jos ekonomiką. Pagal US Census Bureau: Statistical Abstract of the United States, 2001 m. Europos valstybių investicijos į JAV ekonomiką sudarė 69 procentus visų užsienio investicijų antroje vietoje liko Azijos šalys su 17 procentų ir Kanada su 8 procentais investicijų. Amerikiečiai patys mažiau, bet vis tiek daugiausia investavo į Europos šalis. Joms teko 52 procentai amerikiečių investicijų, o Lotynų Amerikai teko 20 procentų, Azijai 16 procentų, Kanadai 10 procentų amerikiečių investicijų.

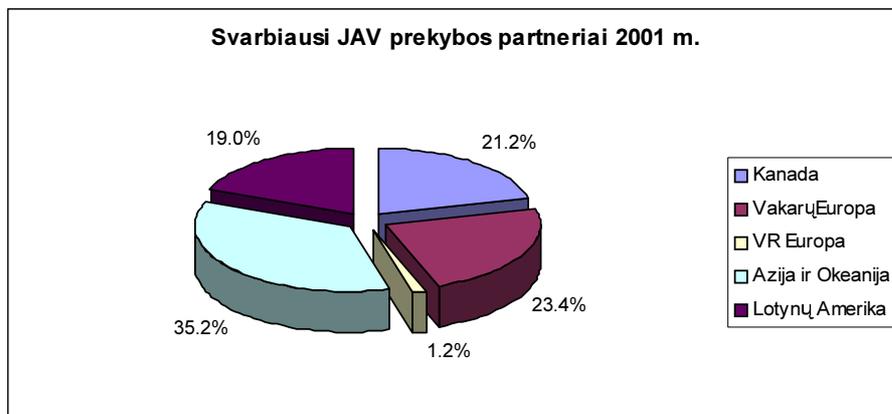

2001 Statistical Abstract of the United States / Foreign Trade Division, U.S. Census Bureau, Washington, <http://www.census.gov/prod/2002pubs/01statab/stat-ab01.html>

2001 Statistical Abstract of the United States / *Foreign Trade Division, U.S. Census Bureau, Washington*, <http://www.census.gov/prod/2002pubs/01statab/stat-ab01.html>

Europos valstybės išlieka viena svarbiausių JAV užsienio prekybos partnerių – nors per pastaruosius dešimtmečius ją išstūmė iš pirmosios vietos kiti regionai, tačiau, kaip vieningas prekybinis blokas, ES kartu su Kanada ir Meksika užima pirmaujančias pozicijas.

Foreign Trade Division, U.S. Census Bureau, Washington, 2002, http://www.census.gov/foreign-trade/Press-Release/current_press_release/exh6as.txt

Ekonomiškai stipri, tačiau kariniu požiūriu silpna, Europa, K. N. Waltzo nuomone, „tarptautinėje politikoje palyginus su JAV Europa lieka politiniu nuliu“²⁷. Šaltojo karo metais sukurtos karinės struktūros negali būti panaudotos naujoms grėsmėms atremti. Europos valstybių kariuomenėms reikalingas modernizavimas ir pertvarkos, kurių įgyvendinimui trūksta tiek politinės valios, tiek finansinių resursų. Net ir palyginus mažo dydžio kuriamoms Europos greitojo reagavimo pajėgoms trūksta kai kurių esminių pajėgumų, kurie įgalintų europiečius kovoti tomis pačiomis sąlygomis kartu su amerikiečiais.

²⁷ Waltz (note 14).

Europos karinis silpnumas neleidžia siekti lygiavertės partnerystės ar net konkuruoti su JAV. Antra vertus, JAV nenaudinga ir visiškai silpna Europa, kuri negali padėti, kai JAV vykdo karines operacijas. Kosovo kampanijos metu 70 procentų lėktuvų, 80 procentų amunicijos ir t.t. skyrė amerikiečiai. Dar didesnis europiečių atsilikimas išryškėjo Afganistano kampanijos metu. Nors europiečių gynybos biudžetas sudaro 60 procentų amerikiečių biudžeto, Europos ir JAV karinės galios santykis apytiksliai vertinamas kaip 1 su 10.²⁸

Europos karinis atsilikimas skatina JAV pasitikėti savo jėgomis ir mažiau remtis europiečių kontribucija. Nors C. Powellas sakydamas savo pirmąją savo kalbą senate, paskelbė: „NATO yra nesugriaunama. Susilpninus NATO, susilpnės Europa, o tuo pačiu ir Amerika“²⁹, tačiau operacijose Afganistane ir Irake JAV rėmėsi ne aljansu, bet „norinčių“ koalicija. NATO kaip organizacijos pajėgumai nebuvo panaudoti. Antiteroristinė kampanija rodo JAV polinkį į vienašališkus veiksmus, be formalų sąjunginių įsipareigojimų, remiantis atskirų valstybių kontribucija.

Europos karinis silpnumas veikia VR ir Šiaurės Europos situaciją. JAV susidomėjimas VR ir Šiaurės Europa yra bendro JAV intereso Europoje išvestinė. Transatlantinio ryšio silpnėjimas gali reikšti JAV įsipareigojimų mūsų regione sumažėjimą. CSIS ir VU TSPMI rengtoje studijoje pažymima, kad „Lietuvai labiausiai nepalankus scenarijus yra JAV nusišalinimas nuo Europos reikalų ir vienašališki veiksmai kovoje prieš terorizmą. Tai sumažintų JAV aktyvumą regione, o NATO virstų neveiksminga organizacija“³⁰.

Pasaulinėje arenoje JAV gali pasitelkti tik dviejų valstybių – Didžiosios Britanijos ir Prancūzijos – pagalbą. Tik šios valstybės turi pajėgas, leidžiančias projektuoti galią toli už jų teritorijos ribų. Nors geografiškai Europos reikšmė kovoje prieš terorizmą sumažėjo, tačiau europiečių pagalba reikalinga vėlesnėse konflikto stadijose. Operacijoje „Tvirta taika“ Afganistane iš 15 tūkstančių karių didžioji dalis priklausė JAV sąjungininkams, t.y. daugiau nei 8 tūkstančiai.³¹ Iš tiesų tai buvo Europos valstybių kontribucija, kadangi iš kitų JAV sąjungininkių tik penkios valstybės – Australija, Japonija, Jordanija, Naujoji Zelandija ir Pietų Korėja – parėmė operaciją ne tik politiškai, bet ir pajėgumais. JAV teoriškai turėjo galimybę operaciją užbaigti viena, tačiau be sąjungininkių paramos ji būtų susidūrusi su pajėgų trūkumu. Dar didesnė našta tenka Europos valstybėms Afganistane, atstatant šalį, skiriant fondus prikelti šalies ekonomiką ir gerinant padėtį žmogaus teisių srityje.

JAV strategijoje NATO vaidina ypatingai svarbų geostrateginį vaidmenį. Su-teikdama saugumo garantijas Europos šalims, JAV neleidžia Europoje sukurti savarankiškai kolektyvinės gynybos organizacijai, panašiai į tai, kuo Prancūzija norėjo paversti Vakarų Europos Sąjungą. JAV nenori, kad ES įgytų stiprų karinį komponentą, kuris paverstų šią organizaciją vientisu geopolitiniu subjektu, galinčiu mesti iššūkį JAV. JAV valstybės sekretoriaus C. Powello nuomone, „JAV sveikina Europos vals-

²⁸ Chalmers J. *NATO Banks On Capability To Salvage Credibility* Reuters, 18 Nov 2002.

²⁹ Testimony of Secretary of State – designed Collin L.Powell Prepared for confirmation hearing of the US Senate Committee on Foreign Relations, (žiūrėta 2001 01 17), http://www.senate.gov/~foreign/testimony/wt_powell_011701.txt

³⁰ Center for Strategic and International Studies (CSIS), Institute of International Relations and Political Science, Vilnius, (note 2), 53.

³¹ US Department of Defense *International Contributions to the War Against Terrorism*, Fact Sheet, revised (žiūrėta 2002 06 14), <http://www.defenselink.mil/news/Jun2002/d20020607contributions.pdf>

tybių karinės galios didėjimą. JAV palaikys šias pastangas tuo atveju, jei jos stiprins, o ne silpnins NATO³². JAV nori išlaikyti NATO kaip Europos saugumo organizaciją, o ne leisti atsirasti savarankiškam ES matmeniui, kurioje amerikiečiai nevaidintų jokio vaidmens.

ES viduje JAV siekia neleisti dominuoti vienai iš jos valstybių, pavyzdžiui, Vokietijai. Toks dominavimas Amerikai reikštų, kad ES viduje atsirastų politinis lyderis, galintis kalbėti visos ES vardu ir valdyti didžiulius ekonominius resursus. JAV siekia kalbėtis su kiekviena Europos valstybe atskirai, o ne su vieningu bloku. Lygiai taip pat JAV nenori skatinti ES centralizacijos ir tolimesnės integracijos. Vieningas ES blokas su pastovia struktūra ir kvazivyriausybe taptų, jeigu ne priešininku, tai bent konkurentu, centru, galinčiu suardyti vienpolę pasaulio struktūrą. Remdamasi tokia pačia logika, JAV nenori skatinti platesnio ES–Rusijos suartėjimo. Tokia sąjunga sujungtų ekonominius ir karinius Europos valstybių bei Rusijos resursus ir potencialiai sudarytų grėsmę JAV nacionaliniams interesams. Tuo pačiu JAV skatina Rusijoje demokratines reformas ir remia Europos valstybių pastangas šia kryptimi.

Taigi globalioje JAV strategijoje iš Europos laukiama pritarimo ir pagalbos, bet ne konkurencijos. Pastangos iš ES padaryti savarankišką galios centrą arba galimybė Europoje įsivyrauti vienai valstybei, automatiškai sulauks JAV neigiamos reakcijos. Tokia JAV politika diktuoja ir jos požiūrį į Lietuvą ir Šiaurės ir Rytų Europos regioną.

Regioninis požiūris – VR ir Šiaurės Europos vieta JAV strategijoje

Dėl specifinės Europos vietos JAV strategijoje, kiekviena valstybė, turinti įtaką galios balansui senajame žemyne ir dalyvaujanti sprendimų priėmimo procese, tampa svarbia JAV politikos dalimi. Dėl savo dydžio ir pajėgumų neabejotinai svarbiausiais JAV partneriais išlieka Didžioji Britanija, Vokietija, Prancūzija, o sprendžiant Artimųjų Rytų problemas – Turkija. Tačiau dėl ypatingo ES spendimo priėmimo mechanizmo mažos valstybės kontinente įgyja neproporcingai daug įtakos. Ypačiai tai taikytina Šiaurės Europos šalims. Todėl JAV politika VR ir Šiaurės Europos valstybių atžvilgiu bus konstruojama, atsižvelgiant ne tiek į jų dydį, kiek į jų būsimą įtaką ir aktyvumą Europoje.

Dėl ribotų resursų, o tuo pačiu ir galimybių savarankiškai prisidėti prie JAV politikos pasaulyje ir Europoje įgyvendinimo, JAV mato Lietuvą ir jos kaimynes kaip vientisą regiono dalį. Būtent todėl Lietuvos svarba JAV užsienio politikai iš dalies gali būti prilyginta to regiono, kuriam priklauso Lietuva, svarbai. Didėjant VR ar Šiaurės Europos reikšmei, automatiškai didėja ir Lietuvos šansai sulaukti didesnio dėmesio Vašingtone ir gauti Amerikos paramą aktualioms Lietuvai problemoms.

Specifiškai JAV politika tiek Šiaurės Europos, tiek VR Europos regiono atžvilgiu yra bendros JAV Europos politikos dalis, kuriame JAV siekia:

- kovoje su terorizmu bei masinio naikinimo ginklo plitimu gauti valstybių paramą (tiek politiškai, tiek ekonomiškai, tiek karinėmis pajėgomis);
- užtikrinti amerikietišku vertybių ir demokratijos plėtrą pasaulyje ir mūsų regione, įskaitant Rusiją, Baltarusiją, Ukrainą, Kaukazą, Balkanus;

³² Testimony of Secretary of State C. Powell (note 29).

– išlaikyti dominavimą Europoje (stiprinti transatlantinę ryšį, neleisti atsirasti karinei ES dimensijai, o pačiai organizacijai pavirsti savarankišku galios centru, neleisti iškilti ES viduje dominuojančiai valstybei bei sudaryti strateginę partnerystę su Rusija, fiksuoti Rusijos sienas ir neleisti atsirasti naujai ekspansionizmo bangai);

– išlaikyti ekonominius ryšius su ES, garantuoti investicijų srautus, plėsti rinką gynybos pramonės produkcijai.

JAV konstruoja politiką mūsų regiono ir šalies atžvilgiu taip, kad atitiktų šių globalių interesų įgyvendinimą. Tai tinka tiek Šiaurės Europos, tiek VR Europos regionams. Dėl savo geopolitinės padėties ypatybių, kiekviena valstybė turi savo specifinę rolę ir užduotis JAV strategijoje, tačiau šis sąrašas aiškiai demonstruoja, ko JAV nori ir tikisi iš Lietuvos ir jos kaimynų.

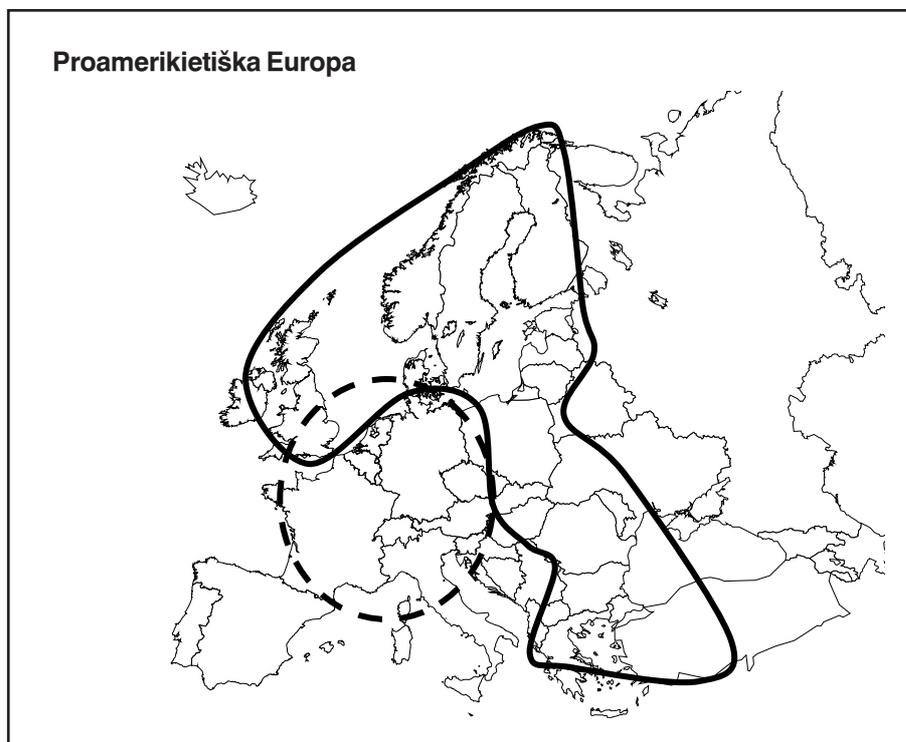
Savo ruožtu mūsų regiono valstybės taip pat aiškiai mato, kokią rolę JAV turi vaidinti regione, kokia turi būti jos politika tam tikrų valstybių ar reiškinių atžvilgiu. VR ir Šiaurės Europos regionus vienijantis faktorius yra jų proamerikietiška orientacija, kuri kyla iš to, kad saugumo požiūriu regiono valstybės yra priklausomos nuo JAV, be kurios neįsivaizduoja Europos saugumo.

Ypatingai JAV su VR ir Šiaurės Europą sieja noras neleisti Europoje iškilti hegemonui, valstybei, valdančiai didžiąją dalį žemyno resursų, nesvarbu, ar tai būtų Vokietija, ar Rusija, ar kita valstybė. Šioje strategijoje svarbią vietą užima VR Europa, kuri istoriškai buvo Vokietijos ir Rusijos įtakos pasidalinimo objektu. A. Liebich nuomone, „Teutonų ordinas, Prūsija, hitlerininkai randa panašų atvaizdą regiono gyventojų galvose, kaip ir totoriai, moskoviečiai ar sovietai. VR Europos šalys faktiškai turi tik dvi strategines alternatyvas – būti periferijoje arba būti „per vidurį“. Vokiečių istorikai šias šalis kartais vadina „Mitteleuropa“, reiškiančią „vidurinę“ Europą. VR Europos šalių politikai savotiškai interpretavo šią sąvoką, suteikdami jai kitą atspalvį. Taip gimė terminas *Central Europe* (angl.). Vis dėlto būti viduryje ar centre (angl. *in the centre or in the middle*) nėra tas pats. Centrinės valstybės pačios formuoja istoriją, tuo tarpu vidurinės tėra jos objektas³³. Dėl tokios specifinės istorinės padėties vidurio ir rytų europiečiai vengia tiek Rusijos, tiek Vokietijos iškilimo. Dėl to A. Liebichas teigia, kad netgi tie vidurio europiečiai, kurie nėra entuziastingi NATO šalininkai, nori būti Amerikos aljanso dalimi³⁴. Jie nemėgsta rusų, yra atsargūs su europiečiais ir myli amerikiečius. Būtent jiems taisyklė, galiojusi Europoje prieš penkiasdešimt metų, yra ypatinai aktuali „angl. *keep russians out, americans in and germans down*“. Jiems NATO plėtra garantuotų ne kažkurios iš kontinentinių valstybių, o JAV dominavimą Europoje ir regione, kuris ilgą laiką buvo Rusijos ir Vokietijos varžybų vieta. Be amerikiečių regione Lietuva, kaip ir kitos regiono valstybės, vėl taptų Rusijos ir Vokietijos padidėjusios įtakos zona.

Šiaurės Europos valstybių noras matyti JAV Europoje yra diktuojamas panašių geostrateginių motyvų. Šaltojo karo metais karinis jų saugumas buvo priklausomas nuo JAV saugumo garantijų ir gebėjimo neutralizuoti SSRS įtaką bei palaikyti subtilų Šiaurės balansą. Ši priklausomybė iki šiol vaidina svarbų vaidmenį Šiaurės šalių strategijoje. Ryšiai su JAV bei didžiulė parama Baltijos šalims yra svarbūs šios strategijos elementai

³³ Liebich A. *East Central Europe: The Unbearable Tightness of Being*, Yale University, Historical Roots of Contemporary and Regional Issues, Occasional Paper Series, No. 15, 1998.

³⁴ *Ibidem*.

Antras charakteringas JAV–VR ir Šiaurės Europos santykių bruožas – ryški galios asimetrija tarp abiejų pusių. JAV kalba su regiono valstybėmis iš stipresniojo pozicijų. VR ir Šiaurės Europos šalys negali amerikiečiams pasiūlyti tokių pajėgumų, be kurių JAV negalėtų išsiversti. Antiteroristinė kampanija yra puikus tokio santykio pavyzdys. JAV vertina šalių dalyvavimą, tačiau jų atsisakymas dalyvauti jos nesustabdytų. Regiono valstybių reikšmė galėtų išaugti, jeigu jos turėtų tokių pajėgumų, kurių neturi kitos valstybės ir pati Amerika arba egzistuočių didžiulis tų pajėgumų trūkumas. Tai galėtų būti žvalgybinė informacija, patirtis, dirbant su tam tikrais specifiniais regionais, specializuoti kariniai daliniai, aukštos technologijos produktai ir panašiai.

Keičiasi ir geografinė VR ir Šiaurės Europos reikšmė JAV strategijoje. Jeigu iki šiol regionas buvo suprantamas daugiausia kaip Rusijos stabdymo įrankis, tai JAV įsitraukus į karą prieš terorizmą, regionas įgavo visiškai kitą statusą. Iš konfrontacijos zonos VR ir Šiaurės Europa tampa Amerikos interesų ir vertybių plėtros įrankiu. Geografiškai Lietuva ir jos kaimynės yra nutolusios nuo karštų regionų, todėl JAV, išskyrus lėktuvų perskridimus, nereikalinga jų teritorija perdislokuojant karinius dalinius. Terorizmo židinių, stovyklų regione neaptikta. Masinio naikinimo ginklo regione nėra ir, išskyrus Rusiją, jis nekelia didelio pavojaus. Finansiniai teroristų šaltiniai daugiausia buvo laikomi kitų šalių, o ne VR ar Šiaurės Europos valstybių bankuose, ekonominiai ryšiai su arabų šalimis mažai išplėtoti. Geografiškai JAV prioritetiniu regionu tampa Artimieji Rytai ir Persijos įlankos regionas, naują reikšmę įgauna Vidurio ir Pietų Azijos valstybės (Uzbekija, Tadžikija, Afganistanas, Pakistanas, Kirgizija).

Geografinis atitolimas nuo konfliktų ir įtampos zonų reiškia pakitusį regiono vaidmenį JAV strategijoje. Jei iki šiol JAV skyrė daugiausia dėmesio mūsų regiono stabilizavimui, dabar ji laukia paramos globaliniams tikslams įgyvendinti. Pamažu mūsų regionas iš saugumo vartotojo virsta į saugumo eksportuotoją. Nuo regiono valstybių aktyvumo ir pastangų eksportuojant saugumą į kitas šalis priklauso regiono galimybės kaip nors veikti JAV administraciją.

Vertybių sklaida

JAV dominavimo strategijoje ypatingą vietą užima vertybių plėtra. Amerikiečių pasaulio vizija remiasi prielaida, kad demokratinės valstybės nekariauja tarpusavyje, o laisva prekyba ir atviros sienos veda į šalių gerovę. Teroristai metė iššūkį didžiajam Amerikos projektui – pasauliui, kur vyrauja laisva prekyba, žmogaus laisvės ir demokratija. Jie paryškino liniją, kuri skiria amerikiečius nuo kitokio pobūdžio kultūrų ir suartino su tais, kuriems tarptautinė žmogaus teisių deklaracija nėra vien tuščias popieriaus lapas.

J. Kurthas savo straipsnyje „*The next NATO: Building an American Commonwealth of Nations*“ pastebėjo, kad iki šiol demokratinės Amerikos idealai sugebėjo pasiekti tik mažumą pasaulio teritorijos ir dar mažiau gyventojų masės. Demokratijos zona apima tik Europą, didžiąją dalį Lotynų Amerikos, kai kurias Rytų Azijos šalis, Australiją ir Naująją Zelandiją. „Turbūt neatsitiktinai šie regionai apima tą pasaulio dalį, kur prieš penkiasdešimt metų buvo sukurta JAV aljansų sistema“ (NATO, OAS, ANZUS bei dvišalės sutartys su Azijos valstybėmis)³⁵. Tačiau egzistuoja vienintelis skirtumas. Buvusios Vidurio ir Rytų Europos valstybės dabar vėl tampa laisvos rinkos ir liberalios demokratijos šalimis. Tai regionas, kur numatoma NATO plėtra. Šis skirtumas suveda NATO plėtrą su Amerikos globalizacijos modeliu ir jos vertybiniu matmeniu.

J. Kurtho nuomone, „Amerikoje vis labiau suvokiama, kad Baltijos valstybės, per 10 metų padariusios milžinišką žingsnį demokratinės visuomenės link, įkūnija amerikietišką svajonę, kuri beveik niekur kitur pasaulyje per pastaruosius penkiasdešimt metų nesugebėjo prigyti“³⁶. JAV politikai vis dažniau pabrėžia, kad demokratija yra garantija ir prieš terorizmą. Demokratinė santvarka stimuliuoja pakantumą kitoms idėjoms, tuo pačiu apsaugo visuomenę ne tik nuo terorizmo, bet ir nuo kitų ateities grėsmių. Lietuva, kaip ir kitos VR Europos valstybės, atsidūrė tų šalių tarpe, kurios po teroro aktų priartėjo prie Amerikos. Priartėjo ne fiziškai, bet psichologiškai, pasiūlydamos teroro aukoms ne tik moralinę, bet ir praktinę paramą. Dar daugiau – naujosios VR Europos šalių demokratijos pradėjo aktyviai skleisti demokratiją į kitus netoli nuo savęs nutolusius regionus. Jų specifinė patirtis, geresnis regiono specifikos žinojimas prisideda prie „amerikietišku“ vertybių plėtros ir įsitvirtinimo tokiuose regionuose kaip Ukraina, Kaukazas ar Balkanai.

Iki šiol JAV tikėjo demokratija Rusijoje, todėl stengėsi jokia būdu neskatinti radikalių jėgų ar kitaip pakenkti demokratizacijos procesui. Į NATO plėtrą buvo

³⁵ Kurth J. „The Next NATO: Building an American Commonwealth of Nations“, *The National Interest*, Fall 2001, <http://www.expandnato.org/kurthnato.html>

³⁶ *Ibidem*.

žiūrima per grėsmės Rusijos demokratijai prizmę. Dabar JAV iliuzijų liko daug mažiau. Pamatę, kad demokratija stipriausiai vystosi mažose VR Europos valstybėse, JAV stiprina savo pozicijas šiame regione. Kol kas tik Baltarusija lieka juoda dėme Europos demokratizavimo projekte, tačiau anksčiau ar vėliau demokratiniai pasikeitimai įvyks ir šioje šalyje. Todėl laukiama, kad VR Europos regiono valstybės ypač Lenkija ir Lietuva prisidės prie Amerikos ir Europos valstybių pastangų demokratinizuoti šią šalį.

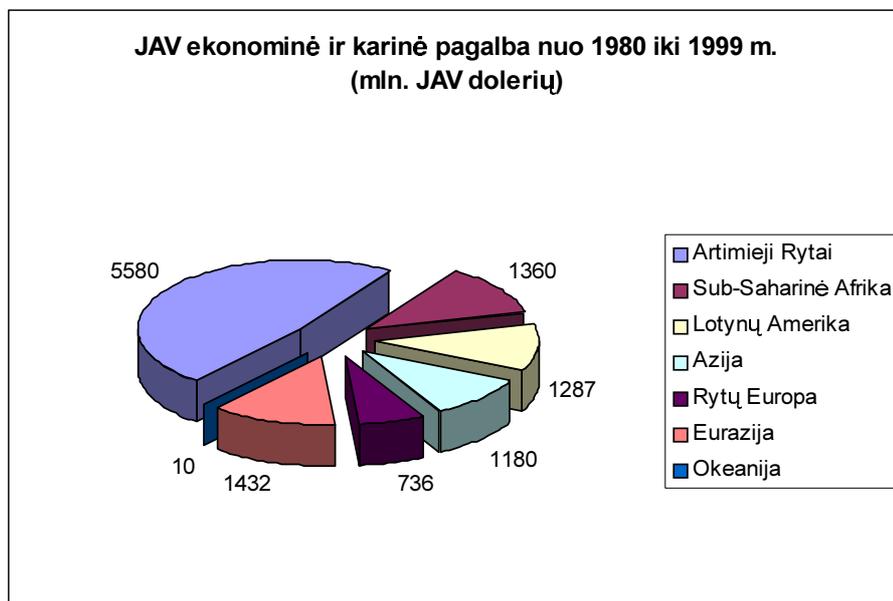
JAV ypatingą reikšmę teikia Šiaurės šalių veiklai, diegiant demokratines vertybes tiek Europoje, tiek už jos ribų. Iš karto po Baltijos šalių nepriklausomybės atkūrimo, būtent Šiaurės šalys didžiulį dėmesį skyrė Lietuvos, Latvijos ir Estijos ekonomikos plėtrai, struktūrinėms reformoms ir euroatlantinei integracijai. Tuo metu Šiaurės šalių reikšmė JAV politikoje smarkiai išaugo. Pastaruoju metu Šiaurės šalys, dalyvaujant ir Baltijos valstybėms, stiprina paramą kitiems regionams. Visų pirma nukreipiami didžiuliai resursai, kurie padeda vystyti Rusijos Šiaurės regionams. Tam tikslui naudojama Šiaurės iniciatyva ir ES Šiaurės matmuo.

Vertybių plėtos, demokratizacijos skatinimas kitose Europos dalyse ar už jos ribų ir ateityje išliks bendras VR ir Šiaurės Europos regioną ir JAV vienijantis reiškinys. Tai galimybė regionui prisidėti prie svarbaus JAV strateginio tikslo įgyvendinimo ir taip JAV administracijoje užsitikrinti paramą savo vykdomai politikai.

Pagalba, kovoje prieš terorizmą ir palaikant taiką pasaulyje

JAV politikams teroristiniai aktai dar kartą patvirtino, kad karinis saugumo komponentas neprarado svarbos, siekiant garantuoti valstybės saugumą ir persekioti nusikaltėlius. Todėl dabar, kaip niekad anksčiau JAV reikalingi sąjungininkai, kurie ginklais, pinigais ar žvalgybine informacija gali prisidėti prie karinių operacijų. Tokia pagalba daugumai VR Europos valstybių tapo raktu į NATO.

JAV rekomenduoja NATO valstybėms ir kandidatėms kurti modernias ir efektyvias karines pajėgas. JAV teikia gana didelę pagalbą VR Europos regiono šalims. Po Izraelio, Egipto ir Jordanijos, VR Europos regionas yra antras svarbiausias JAV karinės pagalbos gavėjas. JAV administracija tikisi ir žino, kad šios valstybės ateityje galės prisidėti prie JAV vykdomų karinių misijų.

U.S. Census Bureau, Statistical Abstract of the United States, 2001, 797.

JAV vertinama sąjungininkų ir partnerių pagalba, suteikta operacijos Afganistane metu (oro erdvė, oro uostai, specialiosios pajėgos, ekonominės priemonės). Ypatingai NATO kandidatės yra skatinamos kurti karinius vienetus, sąveikius su NATO pajėgomis. Tai reiškia, kad ateityje jų dalyvavimas bendrose karinėse operacijose turi potencialą augti. Dar svarbesnė yra partnerių kontribucija taikos palaikymo operacijose. Visos šalys, siekiančios narystės NATO, turi išskleidę gana didelius pajėgumus Balkanuose, kitos valstybės dar turi pajėgas dislokuotas kitose pasaulio dalyse. Tai leidžia JAV perdislokuoti savo karius ir panaudoti juos kitose operacijose.

Taigi nors regionas ir neturi karinių pajėgumų, galinčių paveikti pasaulinę karinę pusiausvyrą, aktyvus VR ir Šiaurės Europos šalių dalyvavimas antiteroristinėje kampanijoje ir taikos operacijose prisideda prie JAV politikos įgyvendinimo kitose pasaulio dalyse. Nors VR ir Šiaurės Europos regionas antiteroristinėje kampanijoje nėra savarankiškas veikėjas, tačiau jis yra naudingas JAV, kaip globalinės strategijos rėmėjas.

Geostrateginė pusiausvyrą Europoje

JAV interesų požiūriu VR ir Šiaurės Europa yra svarbi kaip Europos dalis. Tai regionas, kuris veikia kontinente vykstančius procesus bei dalyvauja priimant sprendimus ES viduje, kurie ateityje veiks globalų galios balansą. Europos politika – svarbiausia VR ir Šiaurės Europos ir JAV bendradarbiavimo arena. Būtent Europos kontinente JAV su VR ir Šiaurės Europos regionais sieja bendri ir svarbūs saugumo interesai – išlaikyti transatlantinį ryšį, neleisti kurti atskirų nuo NATO europinių pajėgų, demokratizuoti Rusiją, neleisti Europoje dominuoti vienai valstybei.

Bendradarbiauti skatina ir tai, kad būsimos ES narės iš VR Europos yra labiau proamerikietiškai nusiteikusios, palyginus su italais, prancūzais ar vokiečiais,

kurie nejučia didelio seno tipo karinių grėsmių pavojaus. JAV Užsienio politikos analizės instituto Baltojoje knygoje *Strategic and Operational Implications of NATO Enlargement in the Baltic Region* daroma išvada, kad „Baltijos valstybės, kaip ir kitos VR Europos šalys, priklauso taip vadinamiesiems „naujesiems atlantistams“, kurie nori išlaikyti JAV Europoje ir nenori, kad NATO taptų ESBO tipo organizacija“³⁷.

Ypatingai VR Europos valstybės, besiribojančios su vis dar nestabilia NVS erdve, siekia JAV saugumo garantijų, kadangi Europos Sąjunga dėl savo karinio nepajėgumo joms nėra saugumo alternatyva. JAV supranta, kad Lietuva, kuri ribojasi su smarkiai militarizuotu Kaliningrado kraštu ir autoritarine Baltarusija, net ir tapusi Europos Sąjungos nare, savo saugumo politiką pirmiausia derins su JAV. Tai leistų amerikiečiams per VR ir Šiaurės Europos šalis veikti Europos Sąjungos sprendimų priėmimo procesą ir taip ginti savo nacionalinius interesus. Iš Šiaurės šalių tokių vaidmenį jau keletą dešimtmečių vaidina Danija, kuri netapo Vakarų Europos Sąjungos nare, o vėliau išsiderėjo tam tikras išimtis Maastrichto sutarties ES Bendros užsienio ir saugumo politikos nuostatomis.

Siekdamos saugumo, VR Europos šalys automatiškai tampa didesnėmis JAV gerbėjomis nei tarkime Vokietija ar Prancūzija. Todėl plėsdama NATO į rytus per būsimas ir esamas ES nares, JAV išlaiko ir netgi ateityje galės padidinti savo įtaką išplėstoje Europoje Sąjungoje. Kennethas N. Waltzas straipsnyje „*The Balance of Power and NATO Expansion*“ situaciją apibūdino taip: „Akivaizdu, kad NATO plėtra yra būdas JAV išlaikyti savo ranką ant ES užsienio ir gynybos politikos“³⁸. Dėl sėkmingos VR Europos šalių integracijos į ES, NATO plėtra tapo vienu iš respublikonų administracijos prioritetu.

Duodama karines saugumo garantijas, JAV užsitikrina, kad šios šalys nesukubins ES karinių pajėgų kūrimo, kurios ateityje leistų ES konkuruoti su JAV globalinėje arenoje. Sėkmingai integravusios į NATO, VR Europos šalys greičiausiai taps patikimomis sąjungininkėmis, suinteresuotomis stiprinti NATO struktūrą, o ne ją silpninti, teikiant prioritetą ES kuriamai karinei struktūrai. Tuo pačiu VR Europos valstybės, tik neseniai išsivadavusios iš buvusios SSRS diktato, labai įtariai žiūri į galimus suvereniteto apribojimus, kurie kiltų po ES narystės. Akivaizdu, kad po narystės šioje organizacijoje VR Europos šalys daugelyje sferų stabdys integraciją, ypač karinėje srityje. Vašingtonas niekada neskatinio Europos susivienyti ir jam visada bus geriau kalbėti su atskiromis valstybėmis nei su stipria jų grupe. JAV gali sau leisti saugumo prasme padalyti Europą su potencialiais konfrontacijos elementais siekdama, kad tokia Aljansu besiremianti Europa liktų priklausoma nuo Vašingtono. L. Wallino nuomone, ne veltui ES politika kandidačių atžvilgiu yra vienareikšmiška – tapdamos narėmis jos turės prisiimti visus narystės įsipareigojimus, t.y. netgi tuos, dėl kurių kitos ES šalys kaip Danija ar Didžioji Britanija sugebėjo išsikovoti tam tikrų išimčių³⁹. Jų narystė ES visiškai atitinka JAV didžiosios strategijos interesus – laikyti iš dalies fragmentuotą Europą, kuri būtų JAV partneriu, bet ne konkurentu tarptautinėje arenoje.

³⁷ Institute for Foreign Policy (IFPA) Analysis *Strategic and Operational Implications of NATO Enlargement in the Baltic Region*, 2002, 1.

³⁸ Waltz (note 14).

³⁹ Pavyzdžiui, tik tada, kai Danijai buvo suteiktos keturios išimties dėl bendros valiutos, gynybos, policijos ir teismų bendradarbiavimo bei dėl Europos pilietybės, danai per antrąjį referendumą 1993 metais pritarė Maastrichto sutarčiai. Žr.: The European Documentation Centre (EDC) at the University of Mannheim *Protocol On Denmark The High Contracting Parties, Desiring To Settle Certain Particular Problems Relating To Denmark*, http://www.uni-mannheim.de/users/ddz/edz/doku/vertrag/engl/m_proto.htm

Šiaurės Europos valstybės taip pat nėra ES „sukarinimo“ šalininkės. Šiauriečiai siekia stiprinti ES civilinį krizių valdymo komponentą, o ne kurti naują karinę mašiną. Tokia jų politika visiškai atitinka JAV interesus Europoje, ir susilauks visapusiško JAV palaikymo.

NATO plėtra ir saugumo garantijos vidurio europiečiams sprendžia JAV dar vieną globalinės politikos uždavinį – sutrukdyti ateityje susikurti Europos ir Rusijos aljansui. Pagal A. Utkiną, Baltijos valstybės „kartu su Lenkija, neapsisprendusia Ukraina, Rumunijos pusėn žiūrinčia Moldova, vietoj transparentiško koridoriaus tapo savotišku pleištu tarp Vakarų, JAV ir Rusijos. Baltijos valstybių integracija į vakariečių struktūras padarė jas JAV ir Rusijos nesutarimų zona“⁴⁰.

Antiteroristinės kampanijos metu, JAV suartėjus su Rusija, šių nesutarimų reikšmė smarkiai sumažėjo. Abiejų valstybių dėmesiui nukrypus į pietus, Baltijos šalys prarado konfrontacijos zonos statusą. Jos tapo laisvos ir demokratinės Europos dalimi. Baltijos šalių priėmimas į NATO – tik viena iš Europos konsolidacijos proceso dalių, proceso, kuris ateityje apims ir kitas valstybes. Vašingtone supranta, kad Lietuvos, Latvijos ir Estijos narystė privers Švediją ir Suomiją peržiūrėti savo saugumo politiką ir galbūt ateityje prisijungti prie aljanso, tuo būdu sustiprinti regiono saugumą ir integruoti ją po JAV vadovaujamos NATO skėčiu.

D. Gorenburgo nuomone, „NATO plėtra privers Švediją ir Suomiją prisijungti prie NATO. Šios šalys turėtų smarkiai sustiprinti NATO pajėgumus tiek regiono viduje, tiek už jo ribų. Jų įstojimas Baltijos jūrą paverstų vidine NATO jūra. Tai reiškia, kad Šiaurės Europoje susidarytų saugumo bendruomenė, kur klesti bendradarbiavimas tarp NATO ir ES valstybių, kur Rusija nejaučia grėsmės savo saugumui, o Lietuva, Latvija ir Estija grįžta į Vakarų glėbį“⁴¹.

Proamerikietiška Šiaurės Europa (ypač jei į ją žiūrėtume kaip į platesnį regioną, apimančią ir Didžiąją Britaniją) JAV strategijoje vaidina ir kitą svarbų vaidmenį – Europos Sąjungoje ji išbalansuoja kitus galios centrus, kurie gręstų amerikiečių interesams – vokiškąjį ir prancūziškąjį. Ekonomiškai išsivystęs Šiaurės Europos regionas ypatingai svarbus kaip atsvara Vokietijos dominavimui Europos Sąjungoje. Mažos ir gana panašios bei gerus bendradarbiavimo mechanizmus sukūrusios Šiaurės šalys sudarytų gana vientisą bloką ES viduje. Šiaurės blokas, apimančią ir Baltijos šalis, išplėstoje ES Taryboje pagal Nicos sutartį turės 39 balsus, tai yra truputį daugiau nei 12 procentų visų Tarybos balsų.⁴² Jeigu pridėtume Lenkiją ir Didžiąją Britaniją, kitas dvi platesnio Baltijos jūros regiono valstybes, regiono balsų skaičius išaugtų iki 95 ir įgautų organizacijoje veto teisę.

Panaši situacija Europos Sąjungoje susiklostys ir su VR Europos šalių grupe. Po pirmojo ES plėtros etapo ES Taryboje jos kontroliuos 77 balsus, tai yra iki blokuojančios mažumos trūks tik 8 balsų. Po 2007 m., priėmus Rumuniją ir Bulgariją, regiono įtaka dar labiau padidės. Su 101 balsu šalys galės stabdyti visus pagrindinius ES sprendimus. Taigi jei regiono valstybės sėkmingai koordinuos savo pastangas, jų įtaka Europoje tik didės, o tai veiks ir santykius su Vašingtonu.

⁴⁰ Уткин (note 6).

⁴¹ Gorenburg D., etc. *The Expansion of NATO into the Baltic Sea Region: Prague 2002 and Beyond*. CNA Corp., Centre for Strategic Studies, 2002, 2.

⁴² „Treaty of Nice“ *Official Journal of the European Communities*, 10 3 2001, C 80/1.

Ekonominis bendradarbiavimas

Ekonomiškai VR bei Šiaurės Europos ir JAV priklausomybė yra ganėtinai maža. Prekybos apimtys nedidelės, Šiaurės Europa užima mažiau nei 2 procentus visos JAV prekybos dalies, o VR Europa – tik 0,42 procento. Nors prekybos mastai turi tendencijų augti, o VR Europos šalių atveju per dešimtmetį jų dalis išaugo dvigubai, JAV politikai tai neturės didesnės įtakos.

VR ir Šiaurės Europos regiono dalis bendroje JAV užsienio prekyboje

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
N5 (Šiaurės šalys)	1,60	1,53	1,59	1,68	1,69	1,54	1,63	1,63
B3 (Baltijos šalys)	0,02	0,03	0,03	0,03	0,04	0,04	0,05	0,08
VR Europa	0,25	0,27	0,26	0,26	0,30	0,34	0,37	0,42
NB8 (N5+B3)	1,62	1,55	1,62	1,72	1,73	1,58	1,68	1,71
N5 + VRE	1,85	1,80	1,85	1,94	1,99	1,88	2,00	2,05

U.S. Census Bureau, Statistical Abstract of the United States, 2001, 802–805.

Atskiru bendradarbiavimo punktu lieka gynybos pramonės sritis. Technologinis skirtumas tarp Europos ir JAV kol kas nemažėja, o amerikiečiams daug investuojant į naujas technologijas turėtų tik didėti. JAV pramonė turi didelį norą išitvirtinti Vidurio ir Rytų Europos rinkose, o NATO narystė bei su ja susiję išsipareigojimai – turėti modernias ir efektyvias pajėgas – skatina šalis įsigyti modernią ginkluotę. Naujų NATO narių ir kandidačių išlaidos gynybai pasiekė beveik 9,3 mlr. JAV dolerių ir turi tendenciją augti.

Valstybė	Gynybos išlaidos (mln. JAV dolerių)			
	1997	1998	1999	2000
Čekija	987	1.132	1.155	1.133
Vengrija	666	647	768	777
Slovakija	414	407	305	340
Slovėnija	329	360	337	223
Lenkija	3.073	3.356	3.222	3.191
Lietuva	135	134	107	195
Latvija	156	157	58	70
Estija	65	68	71	79
Bulgarija	339	390	392	347
Rumunija	793	870	607	809
Albanija	94	98	140	111
Makedonija	132	136	67	76
Iš viso:	9180	9753	9228	9351

Wilks A. The new members of the new NATO, http://www.osw.waw.pl/en/epub/eRap2002/ecz_01.htm, table 3.

Tiesa, iki šiol saugumo poreikiai ir vis didesnis gynybos bendradarbiavimas negarantavo, kad didelė dalis JAV gynybos pramonės produkcijos dalis keliaus į šalį, kurios neseniai tapo ar ateityje taps naujomis NATO narėmis. Čekija pora metų negali apsispręsti dėl lėktuvų pirkimo kontrakto – tiek JAV, tiek Europos vyriausybės naudoja politinį spaudimą ir siūlo pirkti savo pramonės produkciją. Norėdama įsigyti prieštankinę ginkluotę, Lenkija sudarė antrą pagal dydį kontraktą su Izraelio kompanija, kuri gamina Spike sistemas.

Lietuva VR Europos regione įsigijo bene daugiausia JAV gynybos pramonės produkcijos. Lietuva įsigijo taktinio ryšio priemonių iš *Harris Corp.*, prieštankines *Javelin* sistemas iš *Lockheed Martin* ir *Raytheon Corp.* bei pasirašė kontraktą įsigyti JAV bendrovių „*Hughes Missile System Company*“ ir „*General Dynamics / Raytheon Corp.*“ gaminamų priešlėktuvinių raketinių sistemų *Stinger*⁴³. Tai atitinka ir Lietuvos interesus, kadangi investuodama į amerikietišką produkciją Lietuva perka ne tik produktą, bet ir didesnę JAV susidomėjimą savo regionu ir valstybe.

Lietuvos ir Baltijos šalių vieta globalinėje JAV strategijoje

JAV ir VR ir Šiaurės Europą sieja bendras saugumo ryšys, bendros vertybės ir bendras grėsmių supratimas. Ekonominiu požiūriu šalių tarpusavio priklausomybė ir prekybos srautai yra gana maži. Šie faktoriai diktuoja JAV darbotvarkę regione, kurioje dominuoja ne ekonominės, o regioninio stabilumo, NATO plėtros, santykių su Rusija temos.

JAV strategija Lietuvos atžvilgiu atspindi bendrą JAV užsienio politikos strategiją tiek Europos, tiek VR ir Šiaurės Europos šalių atžvilgiu. JAV interesai Lietuvoje yra atspindys platesnių JAV užsienio politikos tikslų, tokių kaip regioninio saugumo skatinimas, kova prieš terorizmą, užsienio investicijų skatinimas, ekonominių reformų ir laisvos prekybos kėlimas, kova prieš nusikalstamumą ir korupciją.

JAV ypatingą dėmesį taip pat skiria tokiems vidaus politikos reikalams, kaip turto gražinimas žydams, demokratizacija, privatizacija, požiūris į tautines mažumas ir t.t. JAV taip pat svarbu kaip Lietuvos užsienio politika sugeba paremti JAV užsienio politikos tikslus, t.y. stiprinti JAV–Europos santykius, prisidėti prie kovos su terorizmu, dalyvauti NATO misijose, gerinti santykius su Rusija ar prisidėti prie amerikietišku vertybių plėtros.

Geopolitiškai Lietuva, kaip ir kitos regiono šalys, nėra prioritetas regionas JAV didžiojoje strategijoje. VR ir Šiaurės Europa nevaizduoja svarbaus vaidmens kovoje prieš terorizmą, jos teritorijose nėra strateginių žaliavų resursų (naftos, gamtinių dujų, nikelio ar pan.) išteklių, jos teritorijoje nėra svarbių komunikacijų linijų, ji geografiškai nekontroliuoja svarbių sąsaurių ar priėjimo prie strategiškai svarbių regionų, o prekybos apimtys sudaro mažą dalį JAV bendros užsienio prekybos.

Vis dėlto šis tylus ir ganėtinai turtingas pasaulio užkampis turi tam tikrų savybių, kurios svarbios JAV strategijos įgyvendinimui, ypač ypatingai įgyvendinant JAV interesus Europos kontinente daugiau regioniniu, o ne globaliniu lygmeniu. Europa ateityje išliks svarbiausiu JAV užsienio politikos objektu, todėl Lietuva ir jos regiono valstybės didžiausią reikšmę turės bendrame Europos kontekste.

⁴³ BNS Lietuvos kariuomenė bus apginkluota „*Stinger*“ raketomis 2002 spalio 11 d.

Lentelėje pavaizduota, kuriais aspektais tiek VR, tiek Šiaurės Europos šalys gali prisidėti prie JAV strategijos įgyvendinimo:

	VR Europa	Šiaurės Europa	Baltijos šalys
Vertybinė dimensija			
Rytų Europos demokratizacija	+	+	+
Saugumo eksportavimas į tolimesnius regionus	+/-	+	+/-
Praktiniai pajėgumai			
Galios projektavimas	-	-	-
Antiterorizmas	+/-	+/-	+/-
Taikos palaikymo operacijos	+	+	+
Strateginis balansas			
Stiprinti transatlantinį ryšį	+	+	+
Neleisti susiformuoti ne NATO kariniam ES matmeniui	+	+	+
Atsvara Vokietijai ES viduje	-	+	+/-
Silpninti ES politinę integraciją	+	+	+
Neleisti atgimti Rusijos ekspansionizmui	+	-	+
Ekonominiai ryšiai			
Prekyba	-	-	-
Gynybos pramonė	+/-	+	+

Norėdama išlaikyti JAV susidomėjimą, Lietuva, kartu su kitomis Baltijos valstybėmis, privalo rasti sritis, kur jų indėlis turėtų reikšmę amerikiečiams. Keli aspektai yra ypatingai svarbūs:

- kaip būsima ES narė, kuri kartu su savo kaimynais turės įtakos ES sprendimams. Kuo ši įtaka bus didesnė, tuo svarbesnė Lietuva bus Vašingtone;
- kaip JAV eurazijinės politikos rėmėja, kartu su kitomis regiono valstybėmis prisidedanti prie amerikietišku vertybių sklaidos bei karo su terorizmu.

JAV įsitraukimo į regioną nauda ir kaštai

VR ir Šiaurės Europos šalys, norėdamos užtikrinti amerikiečių buvimą regione, tam turi sudaryti palankias sąlygas. JAV dalyvavimo regione aktyvumas yra numatomų kaštų ir gaunamos naudos išvestinė. Kadangi Lietuva nori matyti amerikiečius aktyviai veikiančius regione, ji turi tiek politinę, tiek ekonominę, tiek karinę prasme sudaryti sąlygas jų veiklai savo šalyje.

Siekis turėti JAV Lietuvoje kyla iš mūsų šalies geopolitinių realijų. Per paskutinį šimtmetį Lietuvos šansai išlikti nepriklausoma valstybe tiesiogiai priklausė nuo Rusijos ekspansionizmo. Dėl šios istorinės patirties Lietuvos lyderiai jautriai reaguoja į bet kokius Rusijos politikos pokyčius. Po Šaltojo karo pabaigos Rusijos rolė pasaulyje smarkiai pasikeitė, Maskva prarado didžiosios galybės statusą, tai pokytis, kuris atnešė didelę naudą Lietuvai. Tuo pačiu imperinės nuotaikos nesumažėjo, sumažėjo tik galimybės įgyvendinti savo ambicingus planus. Rusijos atsitraukimas nuo pozicijų, kurios įvardijamos kaip gyvybiniai interesai, yra susijęs su noru koncentruotis į valstybės vidinę konsolidaciją ir ekonominę reformą.

NATO ir ES narystė reiškia, kad Baltijos šalys yra išimamos neribotam laikui iš Rusijos ekspansionistinių planų. Tačiau visiškas pasitraukimas iš Rusijos orbitos yra sunkiai įmanomas visų pirma dėl Maskvos turimų ekonominių svertų. Pastarieji dar padidės, kai Maskva ir toliau sėkmingai plės savo strateginę partnerystę su ES energetikos srityje bei turės didelės įtakos ES šalių energetikos sektoriui.

Rusija išlaiko savo interesus Lietuvoje, tik priemonės, kurių pagalba jų bus siekiama, daugiausia bus ekonominės. Vienas iš skaudžiausių spaudimo būdų Lietuvai būtų ekonominis šantažas, kuriuo siekiama veikti sprendimų priėmimo procesą.⁴⁴ ES narystė garantuoja tam tikrą apsaugą nuo panašių poveikio priemonių, tačiau nesprenžia pagrindinės Lietuvos geopolitinės dilemos. Kol Lietuva yra tik dviejų geopolitinių vektorių (ES–Vokietijos ir Rusijos) sankirtoje, regionas liks geopolitinės įtampos zona bei atspindės šių dviejų galios centrų tarpusavio santykius. Lietuvai, kaip ir kitoms regiono valstybėms, reikalingas trečias vektorius regione. Jis minimizuotų pirmų dviejų kuriamą įtampą ir regiono valstybėms suteiktų didesnę veiksmo laisvę bei galimybę balansuoti savo politiką jų atžvilgiu. Tokiu trečiu vektoriumi gali būti tik JAV. Dėl regiono reikšmės Europos galios balansui, JAV irgi nori, kad Baltijos regionas, kur jaučiama skirtingų geopolitinių jėgų įtaka, netaptų nestabilus ateityje. NATO narystė ir saugumo garantijos Baltijos šalims garantuoja, kad ateityje Baltijos valstybės galės geriau atsilaikyti prieš Rusijos bandymą didinti savo įtaką, panaudojant tokius svertus, kaip žaidimas etnine karta ar energetiniais ištekliais⁴⁵. NATO plėtra ir JAV įsigalėjimas Baltijos valstybėse – tai kartu ir ženklas Rusijai, kad Šaltojo karo laikais nubrėžtos įtakos zonos regione yra perbraižytos taip, kaip nori amerikiečiai, o VR ir Šiaurės Europoje JAV užima dominuojančią poziciją.

JAV aktyvumas regione reiškia tam tikrus įsitraukimo kaštus, kurie yra neišvengiami, kuriant stabilumą regione, neseniai buvusiam geopolitinės konfrontacijos zona. JAV įsipareigojimai – ilgo, dešimtmetį trukusio proceso pasekmė. L. Wallinas studijoje apie NATO plėtros pasekmes Švedijai rašo, kad 90-ųjų metų viduryje britai ir vokiečiai siūlė, kad Švedija ir Suomija prisiimtų atsakomybę už Baltijos valstybių saugumą, bet skandinavai neturėjo nei noro, nei galimybių tai padaryti. JAV vis daugiau nerimavo, kad Baltijos valstybės tampa pilkaja zona, o tai galėtų turėti neigiamos įtakos visam Europos saugumui.⁴⁶ Ypač aiškiai tai buvo aprašyta RAND studijoje *NATO Enlargement and the Baltic states*.⁴⁷ Jos analizė ir rekomendacijos skatino aktyvesnę JAV politiką Baltijos jūros regione. Rezultatas – Baltijos chartija, kur JAV pažadėjo didesnę aktyvumą regione, o Baltijos valstybės – laukti kito NATO plėtros etapo. Nors Chartija ir skelbė, kad Amerika turi „*real, profound and enduring*“ interesą mūsų regione,⁴⁸ tačiau tuo pačiu metu ji buvo daugiau JAV administracijos kompensacija už nepakvietimą į NATO, nei realus įsipareigojimas Baltijos šalims.

⁴⁴ Tokios politikos pavyzdį jau turime. Ekonominė blokada 1991 m. privertė Lietuvos parlamentą priimti deklaraciją dėl nepriklausomybės atstatymo moratoriumo.

⁴⁵ Institute for Foreign Policy Analysis (note 37), 2.

⁴⁶ Wallin L. *NATO Enlargement in the Baltic Sea Area – Possible Consequences for Sweden*, The TESLA Group, Swedish Defence Research Agency, 2002.

⁴⁷ Asmus R., Nurick R. „NATO Enlargement and the Baltic States“, *Survival*, Vol.38, N 2, 1996, 121–142.

⁴⁸ Charter of Partnership Among The United States of America and the Republic of Estonia, Republic of Latvia, and Republic of Lithuania. <http://www.usemb.ee/charter1.php3>, žiūrėta 2002 10 29.

Priežasčių, dėl kurių JAV nenorėjo suteikti Baltijos šalims saugumo garantijų buvo keletas. Pirmą, nebuvo didelio strateginio intereso. Jeigu Lenkija buvo suprantama kaip esminė (*vital*) šalis Vakarų saugumui, tai dėl įvairių priežasčių Baltijos šalyse Vakarai nematė strateginio intereso. R. Asmuso bei R. Nuricko nuomone, Baltijos šalys nebuvo pakviestos į pirmąjį NATO plėtros etapą, nes jos neturi pakankamai politinės paramos aljanse. Net ir JAV, kur Baltijos šalims jaučiama didelė simpatija, parama jų narystei buvo gana ribota. Tačiau Baltijos šalims labiausiai trūko stipriausių Europos valstybių – Vokietijos, Prancūzijos ir Didžiosios Britanijos išipareigojimų.⁴⁹ Į klausimą, ar eitų kovoti dėl Baltijos šalių, siekiant apginti jas nuo išorinės agresijos, paprastai buvo neatsakoma arba atsakoma neigiamai. Dauguma Amerikos analitikų ir politikų sutiko, kad „JAV neturi svarbių strateginių ar ekonominių interesų Baltijos šalyse, ir nė viena iš šių valstybių nėra verta, kad JAV prisiimtų strateginius pavojus ir kaštus, susijusius su JAV išipareigojimais toms šalims“⁵⁰.

Dar 2001 m. pradžioje daugelyje šalių vyravo įsitikinimas, kad Lietuva nebus pakviesta į antrąjį NATO plėtros etapą. Štai 2001 m. balandžio 30 d. įtakingas JAV strateginių studijų centras „Stratfor“ paskelbė analizę skambiu pavadinimu „*Baltic States membership in NATO unlikely*“. „Stratfor“ nuomone, „apginti ir siųsti pastiprinimą į Baltijos šalis yra sunku dėl ilgos fronto linijos, mažo gynybos gylio ir ribotų galimybių, kurios leistų turėti geras komunikacijas karo metu. Konflikto atveju dėl Rusijos noro bet kuriomis priemonėmis apginti Kaliningrado sritį ir jame esančius uostus, Baltijos šalims reikės pastiprinimų iš aljanso teritorijos. NATO turės siųsti pagalbą sausuma, kadangi dislokuota Kaliningrade Rusijos kariuomene neleis to daryti oro ar jūrų keliu. Sausumos kelių infrastruktūra, sukurta Maskvos valdymo metais, yra palankesnė Rusijai. Sunkumai permesi pastiprinimus į Baltijos šalis leis Rusijai lengvai juos neutralizuoti, paliekant NATO karių laukti pagalbos kur nors ant Baltijos jūros kranto“⁵¹.

2002 m. JAV ir kitos aljanso narės nusprendė, kad vis dėlto verta suteikti Baltijos šalims saugumo garantijas. Pasirodė, kad amerikiečiai yra pasiryžę aukoti dalį savo išteklių šių anksčiau vadinamų *neapginamų* šalių gynybai. Šis istorinis pasikeitimas gerai atspindi sumažėjusius įtraukimo į mūsų regioną ir saugumo garantijų suteikimo kaštus bei, kas svarbiausia, – padidėjusį interesą regionu.

Vienas svarbiausių veiksnių, prisidėjusių prie paramos Baltijos šalims didėjimo, buvo po rugsėjo 11 d. teroristinių išpuolių sustiprėjusi vertybių reikšmė JAV užsienio politikoje. J. Kurtho žodžiais, „po dešimties metų herojiškos kovos už nepriklausomybę Baltijos šalys nepaprastai sėkmingai įgyvendina Amerikos propaguojamas liberalios ekonomikos, laisvos rinkos ir teisinės valstybės idėjas. Jei šiuo požiūriu yra šalių, nusipelnusių būti pakviestomis į NATO, tai Baltijos šalys privalo būti tarp jų“⁵².

Toks vertybinis matmuo kartu su VR Europos šalių ekonomine plėtra, sėkmingomis derybomis dėl narystės ES, demokratizacijos procesu ir rinkos ekonomikos stiprinimu skatino JAV didesnę susidomėjimą ir supratimą, kad šis proamerikietiškas regionas gali būti naudojamas, siekiant globalinių JAV tikslų. Jei seniau šių

⁴⁹ Asmus, Nurick (note 47), 124.

⁵⁰ Kurth (note 35).

⁵¹ Strategic Forecasting *Baltic States Membership in NATO Unlikely*, Global Intelligence Update, žiūrėta 2001 04 27, <http://www.stratfor.com>

⁵² Kurth (note 35).

šalių vieta JAV strategijoje buvo iš dalies sprendžiama sentimentų ar istorinės tiesos atstatymo argumentais, tai dabar JAV politikos pagrindą sudaro siekis išnaudoti regiono geostrateginę vertę bei jos teikiamus pranašumus ir įtvirtinti JAV dominavimą Europoje.

Tuo pačiu Rusijos–JAV santykių pokyčiai, didėjantys regiono valstybių gynybos biudžetai, gynybos pajėgų transformacija reiškia mažesnius JAV kaštus, įgyvendinant savo politiką regione. Po V. Putino atėjimo į valdžią įvyko Rusijos pasisukimas į Vakarų. Nauja Rusijos užsienio politika ir strateginė Maskvos–Vašingtono partnerystė Vakaruose sumažino konfrontacijos su Rusija baimę, kuri kilo dėl Baltijos šalių narystės NATO. Naudodamasi tokiomis palankiomis aplinkybėmis, JAV nusprendė įtvirtinti savo dominavimą ir suteikė regiono valstybėms saugumo garantijas.

JAV besikeičiantį požiūrį į Lietuvos integraciją geriausiai iliustruoja amerikiečių kariškių duodamos rekomendacijos Lietuvos kariuomenei. JAV gynybos ir valstybės departamentų ekspertų grupė, vadovaujama gen. mjr. Kievenaaras, 1997 m. pabaigoje – 1998 m. pradžioje atliko Lietuvos ginkluotųjų pajėgų įvertinimą⁵³, kurio tikslas yra padėti išvystyti nacionalinę gynybos strategiją, atsižvelgiant į grėsmes bei turimus resursus, ir numatyti ginkluotųjų pajėgų plėtros perspektyvas. Lietuvos prašymu, panaši studija buvo pakartota 2001 m. pabaigoje ir išleista JAV Gynybos departamento vardu⁵⁴.

Lyginamoji abiejų studijų analizė akivaizdžiai rodo pasikeitusį JAV požiūrį į Lietuvos kariuomenę ir pajėgumus, kuriuos JAV norėtų matyti Lietuvos gynybos sistemoje. Pirmoje studijoje aiškiai ir nedviprasmiškai išreiškiamas pritarimas teritorinės gynybos modeliui, pagal kuri tuo metu buvo kuriama Lietuvos kariuomenė. Studija nedaug skyrė dėmesio Lietuvos galimybėms skirti pajėgų tarptautinėms ir Vašingtono sutarties 5 str. operacijoms bei galimybei krizės Lietuvoje metu priimti sąjungininkų pagalbą. JAV pagrindinė rekomendacija aiški – Lietuva turi skirti išteklius nacionalinių savigynos pajėgumų plėtrai, kariuomenė turi būti pasirengusi gintis pati, be sąjungininkų pagalbos.

2001 m. studijoje JAV požiūris iš esmės pasikeitė. Amerikiečiai nagrinėja tai, ką Lietuva gali pasiūlyti JAV ir NATO, kokie pajėgumai ir infrastruktūra gali būti panaudota sąjungininkų tikslams. Didžiulis dėmesys skiriamas C3I (angl. *command, control, communications, intelligence*), suderinamumui su NATO, anglų kalbos žinojimui, pasiruošimui priimti partnerių pajėgas, didesnę dėmesį skiriant Šiaulių oro ir Klaipėdos jūrų uostui. Tiek studijoje, tiek konsultacijų metu amerikiečiai faktiškai nebeminimi teritorinės gynybos modelio. Skatinamos rengti sąveikios su NATO pajėgos, abejojama didelių ir nemobilių pajėgų reikalingumu.

Taigi JAV pradėjo rimtai žiūrėti į Lietuvą, kaip į būsimą sąjungininkę, valstybę, kuri reikiamu momentu praktiškai galėtų prisidėti prie amerikiečių vadovaujamų misijų ir operacijų. Rekomendacija nebenaudoti teritorinio gynybos modelio ir skirti didesnę dėmesį sąjungininkų pajėgų priėmimui akivaizdžiai demonstruoja, kad konflikto metu Lietuva nekovos viena ir galės remtis sąjungininkų pagalba. Tiesa, konkretaus pagalbos plano nei amerikiečiai, nei NATO atstovai nedetalizuoja, kadangi Lietuvos iki pilnateisės NATO narystės nėra NATO bendros gynybos planuose.

⁵³ Office of the Assistant Secretary of Defense for International Security Affairs and the United States European Command *Lithuanian Defense Assessment*, 1998.

⁵⁴ Office of the Secretary of Defense. International Security and European Policy. *Strategic Review of the Defense Plans and Military Capabilities of the Republic of Lithuania*, 2001.

Didėjantys JAV įsipareigojimai mūsų regione atspindi gaunamą naudą ir numatomus kaštus, kylančius iš galimų įsipareigojimų Lietuvai ir kitoms regiono valstybėms. Šiuos numatomus kaštus galima padalyti į tris grupes:

- Politiniai – Rusijos reakcija į NATO plėtrą ir JAV įsipareigojimus Baltijos šalims.
- Kariniai – sugebėjimas demonstruoti karinį pasiruošimą apginti Baltijos šalis.
- Finansiniai – pertvarkymai Baltijos šalyse dėl vykdomos integracijos į NATO.

Rusijos posūkis į Europą ir stiprėjanti JAV–Rusijos partnerystė mažina politinius JAV įsipareigojimų kaštus. Ne paslaptis, kad Lietuvos, Latvijos ir Estijos nesėkmė pirmajame NATO plėtros etape buvo numanomų didelių politinių kaštų pasekmė. JAV vyraujant „*Russia first*“ (angl.) politikai buvo baiminamasi, kad Baltijos šalių pakvietimas suduos didžiulį smūgį Rusijos demokratėjimo procesui, grąžins šalį į autoritarizmą ar netgi privės prie naujos konfrontacijos tarp buvusių Šaltojo karo priešininkų.

Panaši argumentacija dažnai buvo girdima ir prieš antrąją NATO plėtros bangą, nors jos stiprumas buvo smarkiai sumažėjęs. Visų pirma pirmoji plėtros banga nepablogino JAV santykių su Rusija, antra, Baltijos šalių didžiulis progresas tiek ekonominėje, tiek karinėje srityje išmušė priešininkams argumentą apie Baltijos šalių nepasiruošimą narystei.

Rusijos pozicija taip pat pradėjo keistis. Dar prieš 2001 m. rugsėjo 11 d. įvykius Rusijos prezidentas viešėdamas Suomijoje 2001 m. rugsėjo 3 d. pareiškė, kad jei Baltijos valstybės nori jungtis prie NATO, tai yra jų pasirinkimas, nors jis nemato šiam reikalui objektyvių priešasčių⁵⁵. Pasikeitusi Rusijos retorika bei strateginė partnerystė su JAV, mažina amerikiečių buvimo Baltijos regione politinių kaštų problemą ir daro ją labiau priimtina JAV politikams.

Nors būsima NATO narystė yra puikus atgrasinamasis faktorius, tačiau jau dabar L. Wallino nuomone, „kandidatės statusas sustiprina viltis sulaukti paramos agresijos atveju. Visi partneriai turi teisę reikalauti konsultacijų pagal Partnerystės sutarties 10 str. Faktiškai tai reiškia, kad agresorius patirtų didžiulę ekonominę ir politinę žalą“⁵⁶. 2004 m. taps ES narėmis. Tai konflikto tarp Baltijos šalių ir Rusijos atveju dar labiau padidintų jėgos naudojimo politinius ir kitus kaštus. ES negalėtų ramiai reaguoti į vienos šalies užpuolimą, žinodama, kad tai gali nulemti jos pačios ateitį. Blogiausio scenarijaus atveju – jei Rusijoje atgimsta revanšistinės nuotaikos, Baltijos šalių narystė NATO sumažintų atvirų grasinimų tikimybę. Tai reiškia, kad Baltijos valstybių narystė NATO (ypač su ES naryste) didina saugumą visame regione.

Detalesnė teoriškai numanomos konfliktinės situacijos studija paskelbta JAV Užsienio politikos analizės institute. Studijos „*Strategic and Operational Implications of NATO Enlargement in the Baltic Region*“ išvadose rašoma, kad nepaisant visų politinių pasikeitimų „ilgą laiką Rusija turi būti nagrinėjama kaip pagrindinė grėsmė Baltijos regiono saugumui. Blogiausiu atveju, būtų vykdoma tokia operacija, kaip pavyzdžiui, Persijos įlankoje ir naudojami panašūs pajėgumai. Tai apimtų strateginį pervežimą, greitą reagavimą bei specialiųjų pajėgų dislokavimą, galimybę pradinėse

⁵⁵ Gorenburg (note 41), 27.

⁵⁶ Wallin (note 46).

konflikto stadijose smogti smūgius oras–žemė, vykdyti operacijas prieš Rusijos povandeninius laivus“⁵⁷.

Autorių nuomone, JAV tektų pagrindinė našta ginant Baltijos šalis, nes ji užtikrinantų dominavimą ore bei dislokuotų specialiąsias pajėgas. Konflikto atveju JAV sugebėtų užtikrinti tokią paramą Baltijos šalims, tačiau problemų galėtų iškilti tokiu atveju, jei JAV tuo metu dalyvautų kitame konflikte, pavyzdžiui, Persijos įlankoje, Šiaurės Rytų Azijoje ar Aljanso pietiniame flange.

Studijos autorių nuomone, jei Rusija konflikto metu pasitelktų tik įprastinę ginkluotę, tai apginti Baltijos šalis nebūtų ypatingai sunku. Tačiau, „mūsų vertinimu, Baltijos valstybėms priešiška nusiteikęs režimas puolimo metu greičiausiai neapsiribos tik įprastinėmis priemonėmis. Todėl tiek sąjungininkų, tiek Baltijos gynybos planuotojai neturėtų atmesti varianto, jog Rusija nenaudos masinio naikinimo ginklo tik todėl, kad tai pažeistų tarptautinės teisės normas ar vestų prie platesnio konflikto“⁵⁸. Tokio konflikto tikimybė yra labai maža, todėl Amerikai Lietuvos ir kitų Baltijos valstybių priėmimo nauda yra daug didesnė už galimus kaštus, net jei išsipildytų pačios blogiausios prognozės, – tokią išvadą daro studijos autoriai.

Apie Lietuvos gynybos galimybes nėra plačiai diskutuojama JAV oficialiuose ir akademinuose sluoksniuose, šia tema nėra paskelbta jokių viešų publikacijų. Vis dėlto neoficialių diskusijų metu dažniausiai prieinama prie išvados, kad Lietuva agresijos atveju gali būti ginama keliai būdais. Pirma, svarstomas lenkiškas variantas, kurio atveju ginamasi naudojant didelius įprastinės ginkluotės kiekius (tankus, artileriją, šarvuotas pėstininkų mašinas, puolamuosius sraigtasparnius, naikintuvus). Taip ginantis norima atremti priešininko ataką kovos lauke. Antra, ginantis naudojant „technologinį“ modelį, kai NATO parama ateina iš JAV, daugiausia tolimojo nuotolio pajėgų pagalba (smūgiai vykdomi panaudojant tolimo nuotolio raketas, strateginius bombonešius). Mažai pasikliaujama įprastine ginkluote ir pastiprinimais iš Europos. Trečias yra mišrus variantas. Šiuo atveju remiamasi tiek įprastinėmis pajėgomis, tiek iš tolimos vykdomais smūgiais. Paskutinis ir tik teorijoje egzistuojantis modelis yra atgrasinimas kerštu (angl. *deterrence by retaliation*). Šiuo atveju būtų naudojami ilgojo nuotolio smūgiai, bet pasirenkama ne kariniai, o civiliniai ir ekonominiai taikiniai. Greičiausiai būtų naudojami masinio naikinimo ginklai.

Šios skirtingos opcijos įvairiai palaikomos tiek JAV, tiek tarp jos sąjungininkų, tiek tarp naujųjų NATO narių. Visų pirma akivaizdu, kad Šaltojo karo laikų abipusio sunaikinimo koncepcija grįstas paskutinis variantas ras mažiausia šalininkų tiek JAV, tiek Europoje, tiek Baltijos šalyse. JAV lengviausia būtų pažadėti technologinį modelį, kuris finansiškai būtų pats pigiausias ir remiasi jau dabar turimais JAV pajėgumais. Toks variantas nesusilauktų Baltijos šalių paramos, kadangi tuo atveju JAV lieka tik politiškai įsipareigojusi ginti jų nepriklausomybę ir konflikto metu potencialus agresorius gali suabejoti JAV įsipareigojimais ginti Baltijos šalis.

NATO Europos valstybės aiškiai pritarė tradiciškam lenkiškajam variantui. Tai reikalautų iš Baltijos valstybių kurti dideles pajėgas, galinčias vykdyti teritorinės gynybos veiksmus, tačiau vargiai ar galėtų prisidėti prie būsimų, toli nuo regiono vykdomų aljanso operacijų. Atsižvelgiant į tai, kad NATO juda link mažų, mobilių ir greitai dislokuojamų pajėgų, toks variantas yra sunkiai įmanomas.

⁵⁷ Institute for Foreign Policy Analysis (note 37), 3.

⁵⁸ *Ibidem*.

Greičiausiai Baltijos šalių gynybai, kaip kompromisas tarp Baltijos šalių poreikių ir sąjungininkių galimybių, bus pasirinktas mišrus variantas. Jis reikš, kad konflikto atveju įvairaus pobūdžio pastiprinimai ateis tiek iš kaimynių, tiek iš JAV. Mišrus variantas garantuoja, kad atgrasinimas bus paremtas tiek karo neišvengiamumo, tiek keršto elementu. Baltijos valstybėms jis reiškia, kad bus fiziškas juntamas JAV buvimas regione, ir tai smarkiai padidins atgrasinimo efektyvumą. Šiuo atveju Lietuva, kaip ir kitos Baltijos valstybės, yra suinteresuotos ne tik amerikiečių politiniais įsipareigojimais, bet jų kariniu buvimu regione, galbūt net pastovia pajėgų dislokacija.

Papildomi NATO plėtros kaštai yra susiję su Rusijos siekiu minimizuoti JAV įtaką mūsų regione. Visų pirma Rusija siekia apriboti JAV buvimą regione. Tai reiškia, kad naujoms NATO narėms bus taikomi tam tikri apribojimai – nedislokuoti branduolinio ginklo ar nekurti karinių bazių. Antra, Europoje egzistuojantys ginklų kontrolės režimai bus išplečiami į Baltijos šalis. Dar 1993 m. Lietuva prisijungė prie Vienos dokumento, kuriuo įsipareigojo teikti informaciją apie pagrindines karines pratybas bei turimą ginkluotę. 1999 m. Lietuva paskelbė norą prisijungti prie Įprastinės ginkluotės Europoje sutarties, kuris reglamentuoja įprastinės ginkluotės kiekį regione. 2002 m. Lietuva prisijungė prie Atvirojo dangaus sutarties, leidžiančios kitoms valstybėms vykdyti žvalgomuosius skrydžius virš Lietuvos teritorijos.

Tokios priemonės reiškia, kad JAV negalės naudoti labai efektyvių priemonių garantuoti patikimą atgrasinimą, pavyzdžiui, dislokuoti branduolinio ginklą ar steigti karines bazines. Greičiausiai JAV ir sąjungininkai bus pasiryžę taip elgtis dėl politinių priežasčių – amerikiečių buvimo apribojimas ir Baltijos valstybių prisijungimas prie ginklų kontrolės režimo suteikia Rusijai garantiją, kad, krizės tarp NATO ir Rusijos atveju, Baltijos šalyse nebus sukauptas karinis potencialas, grasinantis Rusijos saugumui. Tai politiniai kaštai, kurie yra neišvengiama plėtros proceso dalis.

Nepriklausomai nuo pasirinkto Baltijos šalių gynybos modelio finansiniai JAV įsivėlimo kaštai bus minimalūs, nors 1999 m. priimtų naujų narių integracija pasirodė sunkesnė nei buvo spėjama anksčiau. L. Wallino nuomone, „nepakankamos anglų kalbos žinios, lėta pažanga pertvarkant karines pajėgas, resursų, reikalingų pajėgų modernizacijai, trūkumas, pasenusios operacinės koncepcijos – šie integracijos sunkumai mažina karinę naujų NATO šalių vertę aljansui. Tačiau Baltijos šalys atneša daug mažiau problemų į aljansą negu pirmosios bangos kandidatės. Lietuvos, Latvijos ir Estijos mažos, bet pakankamai modernios pajėgos reikalauja gerokai mažiau pertvarkymų, kad galėtų veikti kartu su amerikiečiais, nei tai buvo su ankstesnių kandidatų pajėgomis“⁵⁹.

Kaip rašo A. Wilkas 2002 m. paskelbtame Rytų studijų centro raporte „Naujos NATO nauji nariai“ Baltijos šalys neturės didelių problemų integruojantis į NATO, palyginus su Čekija, Lenkija ar Vengrija 1999 metais. „Baltijos šalių kariuomenės buvo kuriamos nuo nulio devintojo dešimtmečio pradžioje, todėl jos neturi didelių problemų priartėti prie NATO standartų. Didelis resursų, skiriamų modernizacijai, padidėjimas taip pat prisideda prie adaptacijos palengvinimo. Prisijungusios prie NATO, Baltijos šalys jau turės parengtas kariuomenes, prisitaikiusias prie NATO standartų“⁶⁰.

⁵⁹ Wallin (note 46).

⁶⁰ Wilk A. *The new members of the new NATO*, Centre for Eastern Studies, Warsaw, http://www.osw.waw.pl/en/epub/eRap2002/ecz_01.htm

Mažos ir mobilios pajėgos, be abejonės, yra didelis plusas NATO planuotojų akyse. Iš kitos pusės, CNA raporte pažymima, kad „dėl savo mažo dydžio ir ribotų resursų Baltijos šalys negali būti svarbūs karinių pajėgų tiekėjai NATO šalių operacijoms. Jų karinės oro pajėgos daugiausia skirtos oro erdvės stebėjimui. Karinės jūrų pajėgos vykdo tik išminavimo darbus. Sausumos pajėgos gali NATO pasiūlyti ne daugiau kaip po vieną batalioną, sugebantį dalyvauti 5 str. NATO operacijose“⁶¹. Bet Lietuva, Latvija ir Estija gali pasiūlyti kai kurių NATO valstybėms svarbių specifinių pajėgumų. CNA nuomone, „svarbiausia yra BALTNET (Baltijos oro erdvės stebėjimo sistemos) prijungimas prie NATO stebėjimo sistemos. Po prijungimo NATO turės daugiau informacijos apie oro erdvę virš Baltijos jūros ir Šiaurės Vakarinės Rusijos dalies“⁶².

JAV Užsienio politikos analizės instituto studijoje „*Strategic and Operational Implications of NATO Enlargement in the Baltic Region*“ pabrėžiama, kad yra dar vienas papildomas JAV didelę reikšmę turintis BALTNET integracijos aspektas – „Baltijos šalys sudaro vieningą geostrateginę erdvę, kuri turi ypatingą reikšmę priešlėktuvinės ir priešraketinės gynybos sistemų integravimui bei *defence-in-depth* šiaurinių aljanso teritorijų gynybai“⁶³. 2002 m. Baltijos šalys paskelbė, kad perka naujus radarus, kurie ateityje taip pat bus integruoti į BALTNET sistemą. Lietuva planuoja įsigyti du vidutinio nuotolio, o Latvija ir Estija po vieną tolimojo nuotolio radarus. Šie planai sukėlė neigiamą Rusijos reakciją, kuri tvirtina, kad šie radarai bus naudojami renkant žvalgybinę informaciją bei gali būti pajungti į JAV kuriamą priešraketinės gynybos sistemą.

Mažos, bet pakankamai modernios Baltijos valstybių pajėgos reiškia mažus jų integracijos finansinius kaštus tiek pačioms Baltijos šalims, tiek NATO valstybėms. Kaip rašoma JAV Užsienio politikos analizės instituto Baltojoje knygoje „*Strategic and Operational Implications of NATO Enlargement in the Baltic Region*“, mažas šių valstybių dydis reiškia, kad JAV nereikės pridėti daug resursų, norint garantuoti šalių saugumą. Ypač dabar, kai karinės agresijos tikimybė yra maža, JAV poreikis investuoti į šias šalis yra gana mažas, o gaunama nauda atperka numatomus kaštus⁶⁴. Tarptautinio valiutos fondo 2002 m. atliktoje studijoje „*The Baltics: Medium – Term Fiscal Issues Related to EU and NATO accession*“, sakoma, kad visos Baltijos šalys sugebės atlaikyti su numatoma NATO ir ES naryste susijusius kaštus. „Su ES *acquis* susijusios išlaidos bus gana didelės – vien patenkinti aplinkos apsaugos reikalavimus turės būti skiriama apie 1 procentą BVP. Jau dabar, siekdamas narystės NATO, Baltijos šalys gynybai išlaidas padidino iki 2 procentų“⁶⁵. Vis dėlto „dėl numatomo ekonominio augimo ir griežtos monetarines politikos, Baltijos šalys yra gerai pasirošusios sutikti su ES ir NATO naryste susijusius fiskalinius iššūkius“.

Siekdama dar geriau paruošti Lietuvą narystei NATO, JAV skiria konkrečią paramą Lietuvos karinėms reformoms vykdyti. Pagal Tarptautinę karių mokymo ir švietimo programą (IMET), kuri Lietuvoje pradėjo veikti 1992 metais, remiamos

⁶¹ Gorenburg (note 41), 11

⁶² *Ibidem*, 2

⁶³ Institute for Foreign Policy Analysis (note 37), 4.

⁶⁴ *Ibidem*, 1.

⁶⁵ International Monetary Fund *The Baltics: Medium -Term Fiscal Issues Related to EU and NATO accession*, 2002, 3–4.

kariškių studijos karinėse mokslo institucijose. 1995 metais buvo skirta 200 tūkst. dol., 1996 m. – 498 tūkst. dol., 1997 – 520 tūkst. dol., 1998 m. – 650 tūkst. dol., 1999 m. – 727 tūkst. dol., 2000 m. – 760 tūkst. dol., 2001 m. – 800 tūkst. dol.⁶⁶

Svarbi JAV paramos dalis yra *Foreign Military Finance* (FMF) lėšos. 1996 metais Lietuvai pagal šią programą skirta 1,25 mln. dolerių (išsigytos taktinio ryšio priemonės). 1997 m. už 1,5 mln. dol. buvo modernizuojamos taktinio ryšio priemonės, 1998 m. už 5,7 mln. dol. – išsigyta įranga Regioniniam oro erdvės stebėjimo centrui bei Kartografijos centrui, 1999 m. už 4,7 mln. dol. Kartografijos centrui, ryšio priemonės bendram Lietuvos–Lenkijos balionui LITPOLBAT, 2000 m. už 4,4 mln. dol. – įranga Regioniniam oro erdvės stebėjimo centrui, ryšio priemonės, 2001 m. už 6,5 mln. dol. planuojama išsigyti prieštankines sistemas, toliau modernizuoti ryšio priemonės⁶⁷.

Apibendrinami galime daryti išvadą, kad už politinę paramą ir saugumo garantijas, JAV turi patikimus ir proamerikietiškai nusiteikusius sąjungininkus. Šie turi valią ir pajėgumus prisidėti prie JAV politikos tikslų Europoje įgyvendinimo. Baltijos šalys negali pretenduoti į tai, kad amerikiečiai jų vardan aukotų savo globalinius interesus ar mestų didžiulius resursus, kaip tai daroma vykdant politiką Irako ar Izraelio atžvilgiu. Tačiau pastaruoju metu, kai smarkiai sumažėjo JAV išitraukimo kaštai mūsų regione ir kai Baltijos šalys įgauna didesnę reikšmę bendraeuropinėje arenoje, JAV ir Baltijos valstybių bendradarbiavimas pasiekė kokybiškai naują lygį.

Būsimos bendradarbiavimo kryptys

Lietuva, būdama besivienijančios Europos dalimi bei priklausydama tiek Šiaurės Europos, tiek Vidurio ir Rytų Europos geostrateginiams regionams, yra JAV specifinės politikos, nukreiptos būtent į šiuos regionus, dalis. Tačiau dėl savo geopolitinės padėties specifikos – t.y. būdama proamerikietiško VR ir Šiaurės Europos šalių bloko viduryje bei turėdama sieną su Baltarusija ir Kaliningradu, Lietuva gali turėti savarankišką vaidmenį santykiuose su Europos valstybėmis ir JAV.

Visų pirma Lietuva turi didelę reikšmę, įgyvendinant Vakarų valstybių politiką Baltarusijos atžvilgiu. Izolius Baltarusijos režimą, Lietuva ir Lenkija turi galimybę kalbėti tiek su Baltarusijos pozicija, tiek su opozicija bei skatinti reformas šioje šalyje. Lietuvos vaidmuo dar labiau padidės, kai autoritarinis režimas Baltarusijoje pasikeis.

Antra, Lietuva yra svarbi kaip Vakarų valstybių politikos integruoti Rusiją į Europos struktūras dalis. Lietuva, kaip didžiausias investuotojas į Kaliningrado sritį, gali padėti pertvarkyti šią Rusijos dalį į bendradarbiavimo modelį tarp NATO/ES valstybės ir šalies, stengiančiosis suartėti su šiomis organizacijomis.

Net be šių išskirtinių savybių Lietuva išlaikys regioninės valstybės statusą JAV strategijoje. Lietuvos bei jos kaimynių ir JAV svarbiausia bendradarbiavimo arena išliks Europos politika bei transatlantiniai santykiai. Šiuo požiūriu tiek Šiaurės Europos, tiek VR Europos valstybės yra suinteresuotos stiprinti amerikiečių išitraukimą, kai sprendžiami Europos saugumo klausimai, išlaikyti ir adaptuoti NATO aljansą bei transformuoti Rusiją į demokratinę rinkos ekonomikos valstybę. Regiono

⁶⁶ Oficiali Krašto apsaugos ministerijos informacija, pateikė Tarptautinių ryšių departamentas.

⁶⁷ *Ibidem*.

valstybės nenori suteikti ES karinį matmenį ar kurti regioninius saugumo užtikrinimo mechanizmus. Toks saugumo interesų sutapimas skatina aktyvesnį bendradarbiavimą ir JAV saugumo strategijoje didina regiono reikšmę.

Dabartiniu metu JAV siekia stabilizuoti VR ir Šiaurės Europos regioną, suteikiant jam saugumo garantijas ir paverčiant jį Amerikos interesų Europoje ir pasaulyje įgyvendinimo įrankiu. Ateityje, kai regione nusistovės ramybė, galima prognozuoti, kad JAV susidomėjimas Lietuva ir jos kaimynėmis po truputį mažės. Turėdama gana apčiuopiamą naudą iš bendradarbiavimo ir išlaikydama įtaką regione JAV minimaliais kaštais sieks išlaikyti regiono *status quo*, t.y. bus juntamas amerikiečių buvimas regione, bet be didelio aktyvumo, ir kas svarbu regiono šalims, – be didesnės JAV finansinės paramos. Tuo labiau, kad jei regione nebus didelių neramumų ar tarptautinių konfliktų, Lietuva, kaip ir kitos Baltijos valstybės, po truputį virs tyliu ir stabilium Europos užkampiu, regionu, esančiu toli nuo globalinių ir regioninių konfliktų zonų. JAV greičiausiai nuspės, kad problemos šioje regiono dalyje jau išspręstos, todėl jos interesas ir aktyvumas regione turėtų mažėti.

Norėdama išlaikyti JAV susidomėjimą, Lietuva privalo atrasti sritis, kur abiejų šalių interesai sutampa bei pasiūlyti JAV savo privalumus, kurie būtų naudingi JAV, siekiant globalinių ir regioninių tikslų. CSIS ir TSPMI VU rengtoje studijoje pažymima, kad „Lietuva gali stiprinti Amerikos interesus Europoje veikdama kaip patikima JAV sąjungininkė aljanso viduje ir paremdama JAV saugumo, prekybos ir verslo interesus. Lietuva turi tiek diplomatinį, tiek ekonominių, tiek karinių resursų tai įgyvendinti“⁶⁸. Lietuva, kaip ir kitos regiono šalys, turi rasti nišą, specializacijos sritis, kur jos savo veikla gali prisidėti prie JAV ar kitų Europos valstybių pastangų kitose pasaulio dalyse. Tai gali būti ekonominiai, kariniai, kultūriniai resursai, kurie JAV požiūriu būtų vertingi, įgyvendinant JAV politiką Europoje ir už jos ribų.

Tiesiausias kelias sukurti tokius pajėgumus yra regioninis bendradarbiavimas. VR ir Šiaurės Europa yra mažų valstybių regionas. Net ir tokios valstybės kaip Švedija ar Lenkija yra per mažos, kad pačios savarankiškai vaidintų svarbų vaidmenį globalinėje JAV strategijoje. Lietuva gali sustiprinti JAV interesus Europoje, veikdama kaip patikimas JAV partneris. Dėl savo limituotų išteklių, Lietuva, kaip ir kitos VR ir Šiaurės Europos regiono valstybės, yra JAV *force multiplier*, o ne savarankiškos veikėjos.

Amerikiečių supratimu, tik veikdamos kartu ir sutelkdamos turimas pajėgas, regiono valstybės gali kartu stiprinti stabilumą regione. JAV visą laiką palaikė regioninio bendradarbiavimo formas, tokias kaip Šiaurės šalių taryba, BALTSEA forumas, V 10 grupė, Vidurio Europos iniciatyva, nors prieštaravo, kad jos įgautų konkretesnę formą ar vestų į saugumo regionalizavimą. Todėl, JAV požiūriu, vertingiausia yra kolektyvinės pastangos, įgyvendinant tam tikrus projektus ar idėjas. Galimi įvairūs mechanizmai, leidžiantys Lietuvai turėti daugiau ar mažiau įtakos tam tikruose regionuose.

	Rusija Kaliningradas	Baltarusija	Ukraina	Vidurinė Azija	Antiterorizmas
Baltijos jūros šalys	didelė	didelė	vidutinė	maža	vidutinė
Baltijos šalys	vidutinė	vidutinė	maža	maža	maža
Vilniaus grupė pavieniui	vidutinė	maža	vidutinė	maža	vidutinė
	vidutinė	maža	maža	maža	maža

⁶⁸ Center for Strategic and International Studies (CSIS), Institute of International Relations and Political Science, Vilnius, (note 2), 60.

Veikdamos kartu, šalys gali ne tik sėkmingiau pasiekti savo tikslus, bet ir užsitikrinti politinę ir finansinę JAV paramą bei sulaukti didesnio dėmesio Vašingtone. Tuo tikslu iniciatyva turėtų būti grindžiama bent keletu bendrų principų:

- iniciatyva turėtų vesti į konkrečių pajėgumų sukūrimą;
- iniciatyva turėtų apimti Rusiją, Ukrainą, ateityje galbūt Baltarusiją;
- JAV dalyvavimo kaštai turėtų būti minimalūs;
- iniciatyvos rezultatas turėtų prisidėti prie antiteroristinės kampanijos ar vertybių į kitus regionus plėtos.

Jau dabar egzistuoja nemažai forumų, kurie iš dalies tenkina šiuos kriterijus. Tokiu pavyzdžiu galėtų būti 5+3+1 forumas, kur JAV, Šiaurės ir Baltijos šalys aptaria svarbiausius Baltijos jūros regiono saugumo klausimus. Šis forumas turėtų ne tik išlikti, bet ir plėstis. Šiame forume galima būtų galvoti ir apie konkrečių karinių ir nekarinių projektų vykdymą.

Svarbiausias iššūkis, kuris ateityje laukia Lietuvos, bus suderinti JAV politikos principus su nacionaliniais prioritetais. Kaip ES būsimoji narė Lietuva jau dabar laiko si ES BUSP bendrų pozicijų, kurių rekomendacijos ne visada sutampa su JAV norais. Skirtinga valstybių galia, interesai patys savaime nurodo, kad kai kurie Lietuvos ir JAV prioritetai neabejotinai skirsis. Lietuva dėl ribotų išteklių daugiausia dėmesio skirs savo regiono problemoms, vis didesnę reikšmę užims vidaus problemų, kurios susijusios su integracija į ES, sprendimas. JAV spręs globalinius terorizmo, masinio naikinimo ginklų plėtos ar tarptautinės ekonominės sistemos stabilumo klausimus.

Interesai	JAV	Lietuva	Lietuvos reikšmė JAV strategijoje
Globaliniai	dominavimo išlaikymas, antiterorizmas, masinio naikinimo ginklo plėtra;	neturi savarankiškos darbotvarkės, nedidelis prioritetas;	Lietuva veikia kaip JAV pastangų palaikytoja;
Europiniai	fiksuoti Rusiją stiprinti NATO, palaikyti galios balansą Europoje, nemilitarizuota ES;	sutampa su JAV prioritetais;	Didelės bendradarbiavimo galimybės konstruojant politiką Rusijos atžvilgiu, derinant prioritetus ES viduje;
Regioniniai	nedidelis prioritetas, apimantis tokius bendrus principus, kaip demokratinių vertybių plėtra.	Baltarusijos demokratizacija, Kaliningrado demilitarizacija.	Lietuva stengiasi įtraukti JAV į savo regiono problemų sprendimą.

JAV Užsienio politikos analizės instituto studijoje *Strategic and Operational Implications of NATO Enlargement in the Baltic Region*, teigiama, kad JAV panaudojo savo politinį kapitalą ir pavertė NATO narystės svajones realybe⁶⁹. Dabar Baltijos šalys turi atsilyginti tuo pačiu. Autorių nuomone, tai jos gali padaryti trimis būdais:

⁶⁹ Institute for Foreign Policy Analysis (note 37), 5.

- toliau rimtai stiprinti savo karinius pajėgumus bei galimybę veikti kartu su aljansu. Sparti sąjungininkų pastiprinimų priėmimo pajėgumų plėtra turėtų būti prioritetas, taip pat nereikia pamiršti pajėgumų, kurie dalyvaus taikos palaikymo operacijose.
- toliau tęsti dialogą su Rusija. Narystė NATO suteikia daugiau pasitikėjimo ir palengvina bendradarbiavimą su Rusija, todėl dabar Baltijos šalys turi tapti tiltu tarp Rusijos ir NATO.
- kaip NATO valstybės Baltijos šalys turi atsakingai elgtis aljanso viduje. Kiekviena Baltijos šalis turės svarų balsą debatuose dėl NATO ateities. Baltijos šalys turi prisidėti prie kolektyvinės gynybos, kaip pagrindinės NATO misijos, svarbos išlaikymo.

JAV ypač laukia partnerių ir sąjungininkų pagalbos fronte prieš tokias grėsmes, kaip ekonominis nestabilumas, ekstremizmas ar terorizmas. Demokratinių vertybių sklaida į kitus regionus amerikiečių akimis yra svarbiausia priemonė kovoje su šiomis grėsmėmis. Šiaurės šalys gana sėmingai užėmė panašią nišą devintojo dešimtmečio pradžioje, kai skyrė didžiulį dėmesį ir padėjo demokratizuoti Baltijos šalis. Dabar tokios pastangos Rusijoje, Ukrainoje, Baltarusijoje, Kaukaze, Balkanuose, Vidurinėje ir Pietų Azijoje susilauktų dar didesnio JAV administracijos palaikymo.

Globaliniu lygiu taip pat svarbu bendradarbiauti su JAV sąjungininkais ne tik Europoje, bet ir kitose pasaulio dalyse. JAV, be abejonės, teigiamai vertintų regiono valstybių platesnius saugumo ryšius su gyvybiškai svarbiomis, jos interesų požiūriu, šalimis Artimuosiuose Rytuose (Izraelis, Jordanija, Egiptas) bei Pietų Azijoje (Pakistanas, Afganistanas). Deja, šie regionai nėra prioritetiniai VR ir Šiaurės Europos valstybėms ir be didesnio dėmesio Vašingtone toks bendradarbiavimas papildomos naudos neatneštų.

JAV interesų požiūriu, ypač perspektyvios sritys, kuriose numatomas Rusijos ar Ukrainos dalyvavimas. Tokiais bendradarbiavimo pavyzdžiais galėtų būti bendri projektai Kaliningrado srityje, apimantys įvairias sritis: mokslą, aplinkos apsaugą, krizių valdymą. Ateityje tai galėtų apimti ir karinius projektus arba kitokias iniciatyvas. Tokiu praktiniu bendradarbiavimo pavyzdžiu yra Švedijos ir Vokietijos Kylio iniciatyva, kurios tikslas yra skatinti karinių jūrų pajėgų bendradarbiavimą Baltijos jūroje. Šioje iniciatyvoje tiek Rusija, tiek JAV, tiek kitos Baltijos jūros šalys sėkmingai vykdo išminavimo darbus Baltijos jūroje.

Panašūs prioritetai tarp JAV ir Lietuvos bei jos regiono valstybių turėtų išlikti ir ateityje. JAV įgyvendino savo viziją – įtvirtino taikų ir demokratišką regioną, kuriame vyrauja jai draugiškos valstybės. Jas sieja bendri interesai, vertybės, noras plėsti demokratijos ir laisvos rinkos erdvę. Per pastarąjį dešimtmetį JAV globalinėje strategijoje Lietuva įgijo sąjungininkės statusą, kuris duoda ne tik daug privilegijų, bet ir atsakomybę. Lietuvai suteiktos saugumo garantijos yra svarbiausia JAV intereso išraiška. Tai tuo pačiu ir skiriamoji linija, kuri dalina Lietuvos–JAV santykius į dvi dalis – iki Prahos ir po jos.

Santykiai po Prahos turės visai kitą charakterį. Visų pirma daug didesnę reikšmę įgaus NATO vidinių problemų svarstymas: jos adaptacija, vidinės reformos, *out of area* operacijos. Dalyvaudama NATO ir ES darbe Lietuvos turės formuoti savo poziciją globalinės politikos temomis, kaip santykiai su Iraku ar Šiaurės Korėja, o tai iki šiol nebuvo Lietuvos užsienio politikos prioritetu. Platesnis problemų ratas turėtų dar labiau suintensyvinti Lietuvos–JAV dialogą ir prisidėti prie konkrečių iniciatyvų įgyvendinimo.